శ్రీ నారాయణతీర్థ గ్రంథమాల సం. 3

సంగీత శాస్త్ర వాచకములు

గాన విషయము
(లక్ష్య లక్షణములు)

మొదటి వాచకము

గ్రంథకర్త
పుచ్చా వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి

ప్రథమ ముద్రణము : 1000 ప్రతులు

శాలివాహన శకము ౧౮౭౭

మన్మథ సంవత్సర

క్రీస్తు శకము 1955

మూల్యము
రు 1-8 0

ఈ దిగువను గ్రంథకర్త సంతకము లేనిది
ఈ గ్రంథమును యెవరును కొనగూడదు.

....

గ్రంథకర్త

శ్రీ నారాయణతీర్థ సంగీత విద్యా పరిశోధనాలయము

విద్యానగరము, హైదరాబాదు-7

విజ్ఞప్తి

నేటికి ఇరువదిరెండు సంవత్సరములకు పూర్వము సంగీతశాస్త్ర పరిశోధనను పూనుకొని యుంటిని. ఆ పరిశోధనాఫలితముగా నేడధ్యాయముల పరిమితిగల సంగీతమార్తాండమను ఉద్గ్రంథమున రెండు సంపుటములు అచ్చునకు సిద్ధము చేయబడినవి. మరి రెండు సంపుటములు వ్రాయబడుచున్నవి. ఇట్టి విపుల పరిశోధనాకృతికి సామాన్యముగ ప్రచారముండుట కష్టసాధ్యమని గుర్తించి దానికి సోపానక్రమమని సులభ ప్రక్రియలో సంగీతలోకమునకు అందుబాటులో నుండునట్లును, విశ్వవిద్యాలయముల, ప్రభుత్వముల పాఠ్య ప్రణాళికల ననుసరించియు, 'సంగీతశాస్త్రవాచకములు' ను శీర్షికతో క్రమముగ నైదువాచకములు లక్ష్యలక్షణములతో వ్రాయదలచితిని. అందు ఇయ్యది మొదటివాచకము.

ఇందు ఎనిమిది ప్రకరణములలో లక్షణమును, తొమ్మిది ప్రకరణములలో లక్ష్యమును పూర్తిచేయబడినది. లక్ష్యము తానవర్ణముల వరకు గలదు.

వర్ణములలో ముందు సులభమైనవానినే ప్రారంభింపవలెను. సరళీలను, జంటలను, అలంకారములను మూడుకాలములలోను అభ్యసించుట అవసరము. పిమ్మట వాట్లను స్వరస్థానములలో స్వరాక్షరములకు బదులు అ. ఇ. ఉ. ఎ. ఒ. అను అయిదు అచ్చులతో గూడ సాధకచేసిన మంచి ఉపయోగము కలదు.

సరళీలు, జంటలు మున్నగు వానిని మాయామాళవగౌళ రాగమునందే గాక యింకా అయిదారు రాగములలో కూడ సాధక జేసిన ముందు పాఠము సులభము కాగలదు.

ఈ నా సంగీతశాస్త్ర పరిశోధనకు అయిదు సంవత్సరముల నుండి సహాయము చేయుచున్న హైదరాబాదు ప్రభుత్వము వారికి నేనెంతయు కృతజ్ఞుడను.

పుస్తకములను అచ్చువేయించుకొనుటకు అవకాశములేని సమయములో ఈ మొదటివాచకమును ముందుగా అచ్చువేసి ఇచ్చుట మూలమున చేసిన మహోపకారమునకు గుంటూరు వెల్కం ప్రెస్సు అధిపతులు శ్రీ జంధ్యాల వేంకటప్పయ్య శాస్త్రి గారికిని, ఇందులకు కారకులైన "భావోద్దీపన గాయక శిఖామణి" శ్రీ పర్వతనేని వీరయ్యచౌదరి గారికిని ఎంతయు కృతజ్ఞుడను.

ఇట్లు,

పుచ్చా వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

విషయ సూచిక

★

•

సంగీత శాస్త్ర వాచకములు

గానవిషయము
(లక్ష్యలక్షణములు)

★

మొదటి వాచకము

శ్లో॥ చైతన్యం సర్వభూతానాం వివృత్తం జగదాత్మనా
నాదబ్రహ్మ తదానంద మద్వితీయ ముపాస్మహే॥

1. పరిభాషాపదములు

1. శ్రుతి, 2. స్వరము, 3. ఆరోహణము 4. అవరోహణము, 5. స్థాయి, 6. ఆవర్తము, 7. పూర్వాంగము, 8. ఉత్తరాంగము, 9. ధాతువు, 10. మాతువు, 11. శుద్ధము, 12. వికృతము, 13. కాలము, 14. త్రికాలము, 15. అక్షర కాలము, 16. గ్రహము, 17. మేళము, 18. అలంకారము, 19. మంద్రము, 20. మధ్యము, 21. తారము.

వివరములు :—

(1) శ్రుతి

ఒక మాత్రాకాలములో చెవికి వినిపించునట్టి మొదటి ధ్వనియును, స్వరావయవ లక్షణమును, స్థాయియందు ఇరువది రెండవ భాగమును అగు స్వరమునకు కారణమైన నాదవిశేషము శ్రుతి యని చెప్పబడినది,

(2) స్వరము

వినువారి చిత్తమును స్వాయముగ రంజింపజేయునట్టిదియు, అనురణనాత్మకమైనదియు, శ్రుతికెక్కించినదియు, స్థాయియందు నిర్దిష్టస్థానమునందు నాదవిశేషము స్వరమనబడినది. అనగా 22 శ్రుతులతో కూడిన స్థాయియొక్క నాదమును ఏడుగా విభజించగా అందొక్కొక్క భాగము స్వరముగా చెప్పబడినది. నాదవిషయమున శ్రుతి స్వరములకు భేదము కనిపించుటలేదు. నాదములకు మధ్యనుండు అంతరముల ననుసరించి శ్రుతి స్వరవ్యవస్థ ఏర్పడినది.

(3) ఆరోహణము

తగ్గునుండి నాదము హెచ్చునకు నడచుట ఆరోహణము. తగ్గు అనగా నీచము, హెచ్చు అనగా ఉచ్చము.

ఉదాహరణము :- స రి గ మ ప ధ ని సే.

(4) అవరోహణము

ఉచ్చ (హెచ్చు) నుండి నాదము నీచకు (తగ్గునకు) నడచుట అవరోహణము.

ఉ॥ సే ని ధ ప మ గ రి స

(5) స్థాయి

ఒకదానికొకటి రెట్టింపు ధర్మములో నుండు రెండు నాదస్థానములతో కూడిన మొత్తము నాదమునకు స్థాయియని పేరు.

ఉ॥ స రి గ మ ప ధ ని సో

షడ్జము మొదలు పై షడ్జము వరకు గల నాదము (ఈ రెండు షడ్జములతో సహా కలసి) స్థాయి యగుచున్నది.

మంద్రము–మధ్యము–తారము అని స్థాయిలు మూడు గలవు. ఈ స్థాయిలు ఒకదానికంటె ఒకటి క్రమముగా రెట్టింపు రెట్టింపు నాదములు గలవై యున్నవి.

(6) ఆవర్తము

ఇది తాళమునకు సంబంధించినది. తాళమునకు గల అంగముల నన్నింటిని క్రమముగా ఒక పర్యాయము అనుష్ఠించిన అవర్త మనబడును. ఈ ప్రకారముగా తాళాంగములను ఒక పర్యాయము అనుష్ఠించిన పిమ్మట తిరిగి మొదటినుంచి ప్రారంభించిన అది రెండవ ఆవర్తమగును. అనగా తాళమును ఒక పర్యాయము వేయుట ఆవర్తమని తాత్పర్యము.

(7) పూర్వాంగము

షడ్జము మొదలుగాగల నాలుగు స్వరములు. పూర్వాంగ స్వరములు.

ఉ॥ స రి గ మ

(8) ఉత్తరాంగము

పంచమము మొదలుగా గల మూడు స్వరములును ఉత్తరాంగ స్వరములు.

ఉ॥ ప ధ ని

పూర్వాంగ ఉత్తరాంగములు స్వరములకే చెప్పబడినవి.

(9) ధాతువు

స్వరములకు ధాతు వని పేరు.

(10) మాతువు

కీర్తన భాగములకు మాతువని పేరు. కీర్తన యందలి భాషను సాహిత్యమని శాస్త్రజ్ఞులు వ్యవహరించిరి. అందువలన ప్రకరణము ననుసరించి యిచ్చట ధాతు మాతువులన స్వర సాహిత్యములని చెప్పబడినవి.

(11) శుద్ధము

స్పష్టముగా పలుకబడు నియతశ్రుతి నాశ్రయించిన స్వరములకు శుద్ధమని పేరు. నేడు స. ప స్వరములును, మిగతా స్వరములగు రి, గ, మ, ధ, ని స్వరములలో ఒక్కొక్కదానికి ఎన్ని రూపములు చెప్పబడినవో అందు మొదటివిన్నీ శుద్ధముగా వ్యవహరింపబడుచున్నవి.

(12) వికృతము

నియతశ్రుతిని వదలి ఆ స్వరమునకు చెప్పబడిన మిగిలిన శ్రుతులను ఆశ్రయించిన స్వరములు వికృతము లనబడుచున్నవి.

(13) కాలము

తాళమునకు అవయవ లక్షణమైనది కాలము. క్షణము మొదలు కాక పాదమువరకు కాలములు శాస్త్రమందు వివరింపబడినవి. అతి సూక్ష్మమైన కాలమును వ్యవహరించుటకుగాను క్షణము మొదటిది. అటులనే స్థూలమందు కాక పాదము

చివరది. ఈ రెండును, నీట్లకు మధ్యనుండు కాలములు మాత్రమే వ్యవహారయోగ్యము లగుచున్నవి.

ఈ విషయమై, రెండవ వాచకమున వివరించబడును.

(14) త్రికాలము

మొదటి కాలము, రెండవ కాలము, మూడవ కాలము అను మూటికిని త్రికాలమని పేరు. తాళమును, పాటను ఒక కాలములోనే ప్రారంభించుట మొదటి కాలము. తాళము నడచు కాలమునకంటెను పాటను రెట్టింపు వేగముగా (తొందరగా) పాడుట రెండ కాలము. ఈ రెండవ కాలమున కంటెను రెట్టింపు తొందరగా అనగా తాళమునడుచు కాలమున కంటెను నాలుగు రెట్లు తొందరగా పాడుట మూడవ కాలము.

(15) అక్షరకాలము

ఒక హ్రస్వాక్షరమునకు గల కాలము అక్షరకాలము. హ్రస్వాక్షర కాలప్రమాణము అర శెకండు కాలము.

(16) గ్రహము

తాళగ్రహమని రాగగ్రహమని గ్రహములు రెండు విధములు.

రాగమును ప్రారంభించు స్వరము రాగగ్రహమని, తాళమందు గీతమును ప్రారంభించు స్థానమునకు తాళగ్రహమని పేర్లు.

సంగీతాభినయములు సంగీత శాస్త్రాంశమునందు తాళాధ్యాయమున తెలియజేయును.

(17) మేళము

స్వరసంప్రాప్తికి మేళమనిపేరు. స్వరములను చేర్చుటకు మేళవించుట యందురు. వాద్యములందు తంత్రులనాదములను సమకూర్చుటకు మేళము చేయబడుచుండును. దీనికి యింకా వినియోగములు గలవు గాని యిచ్చట అనవసరమని వదలి వేయబడినవి. రాగవిభాగమున మేళమన మేళకర్తయని తాత్పర్యము.

(18) అలంకారము

స్థాయి, ఆరోహి, అవరోహి, సంచారి, అను నాలుగు విధములగు స్వరనడకలకు అలంకారములని పేర్లు. ఇది స్వరాలంకార విషయము.

సప్తతాళములను స్వరములచేత అభ్యసించుటకు చెప్పబడిన ధృవ, మఠ్య, రూపకము మున్నగు తాళములును జాతులతోసహా నేడు అలంకారములని వ్యవహరించుచున్నారు. ఇవి తాళాలంకారములు.

(19) మంద్రము

సంగీతమందు గల మూడు స్థాయిలలోను యిది మొదటి స్థాయికి పేరు. మానవులు వినుటకును, ఉచ్చరించుటకును కూడ యోగ్యమగు అతి సూక్ష్మమైన నాదము మొదలు అట్టి నాదమునకు రెట్టింపునాదము వరకు (ఆరోహణమందు) గల

మొత్తము నాదమునకు మంద్రస్థాయి యనిపేరు.

ఇందు అతిసూక్ష్మ నాదమునకు శరీరమందు స్థానము నాభి. దీనికి రెట్టింపు నాదమునకు శరీరమందు స్థానము హృదయము. ఈ నాదమునకు సూక్ష్మనాదమని పేరు.

(20) మధ్యము

ఇది మంద్రస్థాయికి ఆరోహణ మందుగల రెండవ స్థాయికిపేరు. హృదయమందుగల సూక్ష్మనాదము మొదలు కంఠస్థానము వరకుగల మొత్తము నాదమునకు మధ్యస్థాయి యనిపేరు. ఇందు కంఠస్థాననాదమునకు పుష్టమని పేరు.

ఈ స్థాయియందు హృదయ స్థానమందలి నాదమునకు కంఠస్థానమందలి నాదము రెట్టింపు ధర్మములో నుండును. మూడుస్థాయిలలోను యిది మధ్యనున్నది.

(21) తారము

ఇది మధ్యస్థాయికి తరువాత ఆరోహణక్రమమున ఉన్న మూడవ స్థాయికిపేరు. (ఆరోహణమున) కంఠస్థాన మందలి నాదము మొదలు మూర్ధన్యము (యిచ్చట ప్రకరణము ననుసరించి (భ్రూమధ్యము) నందలి అపుష్టమైన నాదము వరకుగల మొత్తము నాదమునకు తారస్థాయి యనిపేరు. ఇందు కంఠస్థాన నాదమునకు మూర్ధన్యనాదము రెట్టింపు ధర్మములో నుండును. ఇచ్చట అపుష్టమన లీనమని తాత్పర్యము.

వీణయందు బిరడాల పైవైపున తీగలు ఆనియుండు మొదటి మెట్టునకు మేరువనియని పేరు. ఈ మేరువస్థానమే శరీర

షడ్జము నాభిస్థానము. వీణయందు పై షడ్జస్థానము శరీరమున హృదయస్థానము. కంఠస్థానములు వీణకును శరీరమునకును సమానములై యుండుచున్నవి. ఈ ప్రకారము ఉపాధ్యాయులు విద్యార్థులచేత స్థాయిలను గుర్తింపజేయవలెను.

మంద్ర, మధ్య, తారస్థాయిలకు ఉదాహరణములు.

స రి గ మ ప ధ ని స
తారము

స రి గ మ ప ద ని స
మధ్యము

స రి గ మ ప ధ ని స
మంద్రము

మంద్ర స్వరములకు క్రింద చుక్కలును తారస్వరములకు పైన చుక్కలును ఉంచబడినవి. చుక్కలులేనివి మధ్యస్థాయి స్వరములు. తారస్థాయి పైషడ్జమునకు (/) ఈ ప్రకారము నిలువుగీటు ఉంచబడినది.

2. స్వరవిషయము

(1) సప్తస్వరముల పేర్లు

షడ్జము, ఋషభము, గాంధారము, మధ్యమము, పంచమము, ధైవతము, నిషాధము

(2) సప్తస్వర సంజ్ఞలు

గానమందు స్వరనాదములను అభ్యసించుటకు గాను పై స్వరనామములయొక్క మొదటి అక్షరములే స్వరసంజ్ఞలుగా చెప్పబడినవి. షడ్జమునకు 'స' అనియును, ఋషభమునకు 'రి' అనియును చెప్పబడినది. ఈ ప్రకారము సప్తస్వరములకు స, రి, గ, మ, ప, ధ, ని. అను అక్షరములు సంజ్ఞలగుచున్నవి.

(3) స్థాయియందుగల 12 స్వరములు

లోగా వివరింపబడిన మంద్ర, మధ్య, తారము లను మూడు స్థాయిలలో ఒక్కొక్కదానియందు 12 శుద్ధ వికృత స్వరస్థానములు చెప్పబడినవి. స్థాయియందు మొదట షడ్జము మొదలు 12 స్వరస్థానములు పూర్తికాగా 13 వది పైషడ్జమగుచున్నది. 12 స్వరస్థానములకు వరుసగా

(1) షడ్జము (2) శుద్ధ ఋషభము (3) చతుశ్రుతి ఋషభము (4) సాధారణ గాంధారము (5) అంతర గాంధారము (6) శుద్ధ మధ్యమము (7) ప్రతి మధ్యమము (8) పంచమము (9) శుద్ధ ధైవతము (10) చతుశ్రుతి ధైవతము (11) కైశికి నిషాదము (12) కాకలి నిషాదము అని పేర్లు. తిరిగి 13 వది పైషడ్జము.

పై స్వరముల సంజ్ఞలు :

1. స
2. శు.రి
3. చ.రి
4. సా.గ
5. అం.గ
6. శు.మ
7. ప్ర.మ
8. ప
9. శు.ధ
10. చ.ధ
11. కై.ని
12. కా.ని
1. స

ఈ స్వరములు పియానోలో ఒక స్థాయియందు నిరూపించబడుచున్నవి.

12 స్వరస్థానములలో స. ప. అను స్వరములకు మాత్రము ఒక్కొక్క స్థానముకలదు. మిగతా రి. గ మ. ధ. ని. అను అయిదు స్వరములకును రెండేసి స్థానములు గలవు. గాన మొత్తము (5×2=10+2=) 12 స్వర స్థానములైనవి.

(4) 16 శుద్ధ వికృత స్వరములు

స్థాయియందు స్వరస్థానములు 12 అయినను ఆ 12 స్థానములలోనే 16 స్వరములు వినియోగించు కొనబడుచున్నవి. ఎట్లన స్థాయి ప్రారంభ స్వరము అయిన స గాక దాని తరువాతను వరుసగాగల నాలుగు స్వరస్థానములలో రి. గ స్వరములు రెండును ఒక్కొక్కటి మూడేసి వంతున ఆరు స్వరములు వినియోగ మగుచున్నవి.

మూడు ఋషభముల పేర్లు

1. శుద్ధ ఋషభము, 2. చతుశ్రుతి ఋషభము, 3. షట్ శ్రుతి ఋషభము. లో గా. శు. రి. చ. రి అను

స్వరములకు మాత్రమే షడ్జస్థానము తరువాతనుగల రెండు స్వర స్థానములు చెప్పబడినవి. మూడవదియైన షట్ శ్రుతి ఋషభమునకు స్థానము తెలియవలసి యున్నది. రెండు ఋషభ స్థానములకు తరువాతను ఆరోహణమందు గల గాంధారము నకు చెప్పబడిన మొదటి స్థానమునందు మూడవ ఋషభమును వినియోగించుకొనిన అది షట్ శ్రుతి ఋషభముగా చెప్పబడి నది. అసలు యిది సాధారణ గాంధారముయొక్క స్థానము. గనుక సాధారణ గాంధారము నకును, షట్ శ్రుతి ఋషభము నకును ఒకటే స్వరస్థానమని తెలియవలెను. ఆ స్వరస్థాన నాదమే ఒకప్పుడు షట్ శ్రుతి ఋషభముగాను, ఇంకొకప్పుడు సాధారణ గాంధారము గాను వినియోగ మగుచున్నది.

మూడు గాంధారముల పేర్లు

1. శుద్ధ గాంధారము, 2. సాధారణ గాంధారము, 3. అంతర గాంధారము.

లోగా సా, గ, అం, గ. అను రెండు స్వరములకు మాత్రమే స్థానములు చెప్పబడినవి. ఈ రెంటి కంటెను ముందు అనగా అవరోహణమందు యింకొక గాంధారము శుద్ధమని చెప్పబడినది. గాంధారమునకు చెప్పబడిన రెండు స్వరస్థాన ముల కంటెను ముందు (అవరోహణమందు) గల మొదటి స్వర స్థానము ఋషభమునకు చెప్పబడిన రెండవ స్వరస్థానమై యున్నది. ఇది చతుశ్రుతి ఋషభస్థానము. ఈ స్థానమునందు మూడవ గాంధారమును వినియోగించుకొనిన అది శుద్ధ గాంధారమని చెప్పబడినది. అనగా చతు శ్రుతి ఋషభము

నకును, శుద్ధ గాంధారమునకును ఒకటే స్థానమని తాత్పర్యము. ఈ స్వరస్థానమే ఒకప్పుడు చతుశ్రుతి ఋషభముగాను, మరొకప్పుడు శుద్ధ గాంధారము గాను వినియోగ మగుచున్నది. పై ప్రకారము షడ్జస్థానమునకు తరువాతనుగల నాలుగు స్వర స్థానములలోను మూడు ఋషభములును, మూడు గాంధారములును మొత్తము ఆరుస్వరములును ఉదహరింప బడుచున్నవి.

ఉదాహరణము :

మూడు ధైవతములు, మూడు నిషాదములు

ఈప్రకారముగానే పంచమముయొక్క స్వరస్థానమునకు తరువాతను (ఆరోహణమందు) గల 4 స్వర స్థానములలో మొదటిస్థానమునుండి వరుసగా మూడు ధైవతములును, రెండవ స్వరస్థానమునుండి వరుసగా మూడు నిషాదములును చెప్ప బడినవి. మూడు ధైవతములలో రెంటిపేర్లు ఇదివరకే చెప్ప బడినవి. ఈ రెంటికిని తరువాతను ఆరోహణమందు మూడవ ధైవతము షట్శ్రుతి ధైవతమనియును, రెండు నిషాదములకు

ముందు అవరోహణమందు మొదట (మూడవనిషాదము) శుద్ధ నిషాద మనియును చెప్పబడినవి.

గనుక రెండవదియైన చతుశ్రుతి ధైవతమును మొదటిది అయిన శుద్ధనిషాదమును ఒక స్థానమునందే వినియోగమగు చున్నవి. అటులనే మూడవదియైన షట్ శ్రుతి ధైవతమును, రెండవదియైన కైశికి నిషాదమును ఒకస్థానమునందే వినియోగ మగుచున్నవి. మూడు ధైవతములు, మూడు నిషాదములు, కలసి మొత్తము ఆరుస్వరములును పంచమము తరువాతను గల నాలుగు స్వరస్థానములలోను వరుసగా చెప్పబడినవి. ఈ ఆరు స్వరములు దిగువను ఉదహరింపబడుచున్నవి.

ఉదాహరణము :

	—	ప
శు.ధ	—	
చ.ధ	—	శు.ని
ష.ధ	—	కై.ని
	—	కా.ని

ఈ విధముగ ఋషభగాంధారములు 6 స్వరములును, ధైవత నిషాదములు 6 స్వరములును కలసి మొత్తము 12 స్వరములు అయినవి. స్థాయియందుగల 7 స్వరములలో యింతవరకు చెప్పబడిన రి. గ. ధ. ని లు పోగా యిక స, మ, ప, లు మిగిలినవి. స.ప లకు మార్పు ఉండదు. అందువలన వాటికి ఒక్కొక్కటి వంతున అవి రెండు స్వరములును, శుద్ధ

షడ్జమును ప్రతి షడ్జమును అనునది రెండు స్వరములును కలిసి మొత్తము నాలుగు స్వరములైనవి. ఈ నాలుగు సర్వములు పై 12 స్వరములును కలిసి మొత్తము స్థాయియందు (12+4=) 16 స్వరములైనవి. ఇవి దిగువ నుదహరింపబడుచున్నవి.

ఉదాహరణము :

16 స్వరములు

1.	స		
2.	శు.రి		
3.	చ.రి	శు.గ	5
4.	ష.రి	సా.గ	6
		అం.గ	7
		శు.మ	8
		ప్ర.మ	9
10.	ప		
11.	శు.ధ		
12.	చ.ధ	శు.ని	14
13.	ష.ధ	కై.ని	15
		కా.ని	16
	స		

ఈ 16 స్వరములలో స.రి.గ.మ.ప.ధ.ని అను సప్త స్వరములకు చెప్పబడిన మొదటి స్వరములు (7) శుద్ధములుగాను, తక్కినవి (9) వికృతిములుగాను చెప్పబడినవి. వీని వివరములు :

7 శుద్ధ స్వరములు		9 వికృతి స్వరములు	
1	స	చ.రి	1
2	శు.రి	ష.రి	2
3	శు.గ	సా.గ	3
4	శు.మ	అం.గ	4
5	ప	ప్ర.మ	5
6	శు.ధ	చ.ధ	6
7	శు.ని.	ష.ధ	7
		కై.ని	8
		కా.ని.	9

(5) వెంకట మఖియొక్క చతుర్దండి ప్రకాశికలో చెప్పబడిన ప్రకారము శుద్ధ వికృత స్వరములకు అక్షర సంజ్ఞలు.

స. ప. స్వరములు ఎప్పుడును శుద్ధములే యగుటచే వానికి అక్షర సంజ్ఞలు చెప్పబడలేదు. మిగిలినవానికి చెప్పబడు చున్నవి.

శుద్ధ వికృత స్వరములు	అక్షర సంజ్ఞలు
శు-రి	ర
చ.రి	రి
ష.రి	రు
శు.గ	గ
సా.గ	గి

శుద్ధ వికృత స్వరములు	అక్షర సంజ్ఞలు
అం.గ	గు
శు.మ	మ
ప్ర.మ	మి
శు.ధ	ధ
చ.ధ	ధి
ష.ధ	ధు
శు.ని	న
కై.ని	ని
కా.ని	ను

3. రాగము

(1) రాగమునకు అర్థము

వినువారి చిత్తమును రంజింప జేయునట్టి స్వర, వర్ణము లతో కూడిన ధ్వనివిశేషమునకు రాగమనిపేరు.

(2) మేళవిభాగము

ఇచ్చట మేళమన మేళకర్త యని అర్థము. రాగ విభాగమునందు మొదటివిగా యేర్పడిన రాగములు మేళకర్త లన బడినవి. నేడు మేళకర్తలన్నియు సంపూర్ణములు.

శుద్ధ వికృత స్వరములనుండి 72 మేళములు ఏర్పడినవి. మేళములు ఏర్పడిన విధానమును తెలియుటకుగాను షడ్జము మొదలు వరుసగానున్న అయిదు స్వరస్థానములలోను, షడ్జము, మూడురిషభములు, మూడు గాంధారములు కలసి స రి గ అని పునరుక్తి లేకుండా యెన్ని పర్యాయములు ఉచ్చరించుటకు వీలగునో ముందు తెలియవలెను. పునరుక్తి అనగా వచ్చిన విధము మళ్ళీవచ్చుట.

ఈసందర్భములో షడ్జమును, మొదటి (శు. రి) రిషభ మును, మొదటి (శు. గ) గాంధారమును, చేర్చి స రి గ. అనిన అదియొక విధమగును. షడ్జమును, మొదటి (శు. రి) రిషభ మును, రెండవ (సా. గ) గాంధారమును చేర్చి 'స రి గ' అనిన రెండవ విధము. షడ్జమును, మొదటి (శు. రి) రిషభమును,

మూడవ (అం. గ) గాంధారమును చేర్చి 'స రి గ' అనిన మూడవ భేదము.

ఇంతవరకు మొదటి (శు.రి) రిషభముతో మూడు గాంధారములు వాడబడినవి. రెండవ (చ. రి) రిషభమునకును మొదటి (శు.గ) గాంధారమునకును ఒకటే స్థానమైనందున రెండవ (చ.రి) రిషభముతో మొదటి (శు. గ) గాంధారము వాడబడదు. రెండు (సా, గ, అం.గ) గాంధారములే వినియోగమగును.

షడ్జమును, రెండవ (చ. రి) రిషభమును, రెండవ (సా.గ) గాంధారమునుచేర్చి 'స రి గ' అనిన నాలుగవ భేదము. షడ్జమును, రెండవ (చ. రి) రిషభమును, మూడవ (అం. గ) గాంధారమునుచేర్చి 'స రి గ' అనిన అయిదవ భేదము.

ఇంతవరకు రెండవ (చ. రి) రిషభముతో రెండు (సా.గ., అం.గ.) గాంధారములు వాడబడినవి. ఇక మూడవ (ష. రి) రిషభమున్నది. మూడవ రిషభమునకును రెండవ (సా. గ) గాంధారమునకును స్థానము ఒకటే అయినందున మూడవ (ష. రి) రిషభముతో రెండవ (సా. గ) గాంధారము వాడబడదు. గాన మూడవ (అం. గ) గాంధారము ఒకటే వాడబడును.

షడ్జమును, మూడవ (ష. రి) రిషభమును, మూడవ (అం. గ) గాంధారమునుచేర్చి 'స రి గ' అనిన ఆరవ భేదము.

ఇంతవరకు షడ్జము, మూడురిషభములు, మూడు గాంధారములు కలసి మొత్తము 7 స్వరములు పూర్తియైనవి. ఇందులకు స్వరస్థానములు 5 వినియోగమైనవి.

ఉదాహరణము :

	స	శు. రి	చ. రి = శు. గ	సా. గ = ష. రి	అం. గ
భేదము 1.	స	శు. రి	శు. గ		
,, 2.	స	శు. రి		సా. గ	
3.	స	శు. రి			అం. గ
4.	స		చ. రి	సా. గ	
5.	స		చ. రి		అం. గ
6.	స			ష. రి	అం. గ

ఈ పై విభాగములు స. రి. గ. మూడు స్వరములతో ఉదహరింపబడుచున్నవి.

	స.	రి.	గ.
మొదటి భేదము	స.	శు.	శు.
2.	స.	శు.	సా.
3.	స.	శు.	అం.
4.	స.	చ.	సా.
5.	స.	చ.	అం.
6.	స.	ష.	అం.

ఇదేవిధమున పంచమస్థానము మొదలు వరుసగానున్న అయిదు స్వరస్థానములలోను పంచమము, మూడు ధైవతములు,

మూడు నిషాదములు కలసి 'ప ధ ని' అని యెన్ని పర్యాయములు ప్రసక్తి లేకుండా అనుటకు పిలుగుకో తెలియవలెను.

సరిగమ ప్రస్తారములందు వలెనే యిక్కడగూడ పంచమమును, మొదటి (శు. ధ) ధైవతమును, మొదటి (శు. ని) నిషాదమును చేర్చి 'ప ధ ని' అనిన అది మొదటి విధమగును. పంచమమును, మొదటి (శు. ధ) ధైవతమును, రెండవ (కై. ని) నిషాదమును చేర్చి 'ప ధ ని' అనిన అది రెండవ విధమగును. పంచమమును, మొదటి (శు. ధ) ధైవతమును, మూడవ (కా. ని) నిషాదమునుచేర్చి ప. ధ. ని. అనిన మూడవ భేదమగును.

ఇంతవరకు మొదటి (శు. ధ) ధైవతముతో మూడు నిషాదములును వాడబడినవి. రెండవ (చ. ధ) ధైవతమునకును, మొదటి (శు. ని) నిషాదమునకును ఒకటే స్థానమైనందున రెండవ (చ. ధ) ధైవతముతో మొదటి (శు. ని) నిషాదము వాడబడదు. రెండు (కై. ని; కా. ని.) నిషాదములే వినియోగమగును.

పంచమమును, రెండవ (చ. ధ.) ధైవతమును, రెండవ (కై. ని.) నిషాదమునుచేర్చి "పధని" అనిన అది నాలుగవ భేదమగును. పంచమమును, రెండవ (చ. ధ.) ధైవతమును, మూడవ (కా. ని) నిషాదమునుచేర్చి "పధని" అనిన అయిదవ భేదమగును.

ఇంతవరకు రెండవ (చ. ధ) ధైవతముతో రెండు (కై. ని, కా. ని) నిషాదములు వాడబడినవి. ఇక మూడవ

(ష. ధ) ధైవతమున్నది.

మూడవ (ష. ధ) ధైవతమునకును, రెండవ (కై. ని) నిషాదమునకును స్థానము ఒకటే అయినందున మూడవ (ష. ని) ధైవతముతో రెండవ (కై. ని) నిషాదము వాడబడదు. గాన మూడవ (కా. ని) నిషాదము ఒకటే వినియోగమగును.

షడ్జమును, మూడవ (ష. ధ) ధైవతమును, మూడవ (కా. ని) నిషాదమును చేర్చి "పధని" అనుట ఆరవ భేదము.

ఇచ్చటివరకు పంచమము, మూడు ధైవతములు, మూడు నిషాదములుకలసి మొత్తము 7 స్వరములు చెప్పబడినవి. ఇవి దిగువను ఉదహరింపబడుచున్నవి.

ఉదాహరణము :

	ప	శు. ధ	చ. ధ = శు. ని	కై. ని = ష. ధ	కా. ని
భేదము 1.	ప	శు. ధ	శు. ని		
2.	ప	శు. ధ		కై. ని	
3.	ప	శు, ధ			కా. ని
4.	ప		చ. ధ	కై. ని	
5.	ప		చ. ధ		కా. ని
6.	ప			ష, ధ	కా. ని

ఈ విభాగములు ప. ధ. ని అను మూడు స్వరములతో ఉపహరింపబడుచున్నవి.

	ప.	ధ.	ని.
మొదటిభేదము	ప.	శు.	శు.
2.	ప.	శు.	కై
3.	ప.	శు.	కా
4.	ప.	చ.	కై
5.	ప.	చ.	కా
6.	ప	ష.	కా

ఇంతవరకు వివరించబడిన సరిగ, పధని భేదములలో (7+7) 14 శుద్ధ వికృతస్వరములును, (5+5) 10 స్వరస్థానములలో వినియోగమైనవి. ఇవి ఒక పథకమునందే నిరూపింపబడుచున్నవి.

	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	
1.	స.	శు.	శు.		ప.	శు.	శు.	1.
2.	స.	శు.	సా.		ప.	శు.	కై.	2.
3.	స.	శు.	అం.		ప.	శు.	కా.	3.
4.	స,	చ.	సా.		ప.	చ.	కై.	4.
5.	స.	చ.	అం.		ప.	చ.	కా.	5.
6.	స.	ష.	అం.		ప.	ష.	కా.	6.

పై స్వరములలో కొన్నిటికి ఒక్కొక్క దానికి రెండు, మూడు శ్రుతులు చెప్పబడినవి. రాగమున ప్రతిస్వరము ఏదో ఒక శ్రుతియందే వినియోగమగును. గనుక ఆవిధముగ

పై భేదములలో స రి గ మ ప ధ ని అని పునరుక్తులు లేకుండా ఎన్ని పర్యాయములు అనుటకు వీలగునో తెలియవలసియున్నది.

షడ్జమును, రి. గ ప్రస్తారములోని మొదటి (శు. రి. శు. గ) భేదమును, శుద్ధమధ్యమమును, పంచమమును, ధ. ని. ప్రస్తారములోని మొదటి (శు. ద. శు. ని) భేదమును చేర్చిన అదియొక భేదమగును. ఇదియొక మేళకర్తయనబడినది. ఈ విధముగనే రి గ ప్రస్తారములో మొదటి భేదముతో ధ. ని ప్రస్తారములోని మిగతా భేదములను ఒక్కొక్కదానిని వినియోగించిన 6 భేదములగును. అప్పుడు రి. గ లలోని మొదటి భేదముతో ధ. ని భేదములు 6 ను పూర్తియగును. ఇదే విధమున రి. గ భేదములలో ఒక్కొక్కదానితో ధ. ని భేదములను ఆరింటిని వాడిన మొత్తము $6 \times 6 = 36$ భేదములగుచున్నవి. ఈ 36 భేదములును దిగువ పథకమున వివరింపబడుచున్నవి.

	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని
1		శు	శు		శు	శు	శు
2		శు	శు		శు	శు	కై
3		శు	శు		శు	శు	కా
4		శు	శు		శు	చ	కై
5		శు	శు		శు	చ	కా
6		శు	శు		శు	ష	కా
7		శు	సా		శు	శు	శు
8		శు	సా		శు	శు	కై
9		శు	సా		శు	శు	కా

10	శు	సా	శు	చ	కై
11	శు	సా	శు	చ	కా
12	శు	సా	శు	ష	కా
13	శు	అం	శు	శు	శు
14	శు	అం	శు	శు	కై
15	శు	అం	శు	శు	కా
16	శు	అం	శు	చ	కై
17	శు	అం	శు	చ	కా
18	శు	అం	శు	ష	కా
19	చ	సా	శు	శు	శు
20	చ	సా	శు	శు	కై
21	చ	సా	శు	శు	కా
22	చ	సా	శు	చ	కై
23	చ	సా	శు	చ	కా
24	చ	సా	శు	ష	కా
25	చ	అం	శు	శు	శు
26	చ	అం	శు	శు	కై
27	చ	అం	శు	శు	కా
28	చ	అం	శు	చ	కై
29	చ	అం	శు	చ	కా
30	చ	అం	శు	ష	కా
31	ష	అం	శు	శు	శు
32	ష	అం	శు	శు	కై
33	ష	అం	శు	శు	కా

34	ష	అం	శు	చ	కై
35	ష	అం	శు	చ	కా
36	ష	అం	శు	ష	కా

పై పట్టికమున ఆరేసి భేదముల కొక పర్యాయము రి.గ. లతో కూడిన మార్పు కలిగినది. ధ ని ల భేదములు ఆరును ప్రాప్తమైనపిమ్మట రి. గ ల భేదము మారినది. అప్పుడు ధ. ని భేదములు మళ్ళీ మొదటినుండి వచ్చినవి. ఇట్లులనే రి. గ. ల భేదముల ఆరింటికిని (6 × 6) 36 భేదములు ఏర్పడినవి. ఈ భేదములకు మేళకర్తలని పేరు. ఇవి స రి గ మ ప ధ ని అను సప్తస్వరములతో కూడియున్నవి. ఈ 36 మేళకర్తలకును మధ్యమము శుద్ధముగా చెప్పబడినది. ఇంతవరకు 15 శుద్ధ వికృత స్వరములు 11 స్వరస్థానములును వచ్చినవి.

(3) 72 మేళకర్తలు

పై 36 మేళకర్తలలోను మధ్యమము శుద్ధమధ్యమము గాక ప్రతిమధ్యమమును వాడిన తిరిగి 36 మేళకర్తలు ఏర్పడు చున్నవి. అనగా శుద్ధమధ్యమముతో కూడినవి 36 ను, ప్రతి మధ్యమముతో కూడినవి 36 ను మొత్తము (36 + 36) 72 మేళకర్తలైనవి. ప్రతి మధ్యమము గల మేళకర్తలలో మధ్యమము ఒకటె తేడాగాని మిగిలిన స్వరములన్నియు శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల మాదిరేను.

ప్రతి మేళకర్తకును పై షడ్జముకూడ కలసినప్పుడే స్థాయి పూర్తియగును. అప్పుడే రాగముగ అనుభవించుటకు అను

కొలత సరిపడును. పై షడ్జముతో కూడ కలసి స్వరములు ప్రతి మేళకర్త రాగమునందును స రి గ మ ప ధ ని స అనియుండును.

స్వరములు ఏడేగదా పై షడ్జమును ఎందులకు కలుపవలెనను సంశయము కొందరికి కలుగవచ్చును. నాలుగు గజముల ప్రదేశమును కొలుచునపుడు మొదటి గజమునకు సమాప్తిస్థానమును రెండవ గజమునకు ప్రారంభస్థానమును ఒకటేయగుచున్నది. రెండవ గజముయొక్క ప్రారంభస్థానమును చేరనిదే మొదటి గజమునకు కొలత పూర్తి కాజాలదు. అటులనే షడ్జముతో ప్రారంభమైన స్థాయి తిరిగి రెండవ స్థాయికి ప్రారంభ స్థానమైన పై షడ్జమును చేరనిది పూర్తి కానేరదు. నిషాదమువరకే ఆగిన నిషాదమునకును పై షడ్జమునకును మధ్యనుగల నాదము స్థాయికి లోపించును. అసంపూర్తిస్థాయి గానమునకు అనుకూలము కాజాలదు.

(4) 12 చక్రములు

72 మేళకర్త రాగములలోను ఆరేసి రాగములకు ఒక్కొక్కచక్రమను పేరు చెప్పబడెను. ఈ ప్రకారము 72 మేళకర్తలకును (72 ÷ 6 =) 12 చక్రములు చెప్పబడినవి. ఈ చక్రములలో 6 చక్రములు శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తలకును 6 ప్రతిమధ్యమ రాగములకును చెప్పబడినవి.

రి గ ల భేదములకు ఆరింటికిని చక్రములనియును, ధ. ని భేదములకు ఆరింటికిని రాగములనియును పేర్లు. రి, గ, ల భేద

ములు మొదటి 6 చక్రముల లోనివే. మిగతా 6 చక్రములలో కూడ వచ్చును. గనుక వేంకటమఖి చెప్పిన అక్షరసంజ్ఞలు 6 భేదములు చక్రములకు చెప్పబడుచున్నవి.

1—7 చక్రములందు ర. గ., 2—8 చక్రములందు ర. గి.,
3—9 చక్రములందు ర. గు., 4—10 చక్రములందు రి. గి.,
5—11 చక్రములందు రి. గు., 6—12 చక్రములందు రు. గు.,

ధ ని భేదములు 6 ను మొదటి చక్రమునందు వలెనే మిగతా చక్రములందు అగుచున్నవి. ధ ని లకు మొదటి చక్రమందలి 6 భేదములకు అక్షరసంజ్ఞలు.

(1) ధ న (2) ధ ని (3) ధ ను (4) ధి ని (5) ధి ను (6) ధు ను

72 మేళకర్తలకును పేర్లును, స్వరములకు చక్రనామము లును దిగువపథకములందు వివరింపబడుచున్నవి. వీనిలో శుద్ధ మధ్యమముగల 36 మేళములకు పూర్వమేళములనియును, ప్రతిమధ్యమముగల 36 మేళములకు ఉత్తర మేళములనియును వ్యవహారము.

దిగువ పథకములందు ఎడమవైపున పూర్వమేళముల నామములును కుడివైపున ఉత్తరమేళముల నామములును గలవు. మేళమునకుగల స్వరములలో మధ్యమమును శుద్ధ ముగా వినియోగించుకొనిన పూర్వమేళమనియును లేక ప్రతి మధ్యమమును వినియోగించుకొనిన ఉత్తమ మేళమనియును గ్రహింపవలెను. అయితే పథకములందు మాత్రము మధ్య మము శుద్ధముగానే ఉదహరించబడుచున్నది.

72 మేళకర్త రాగముల నిరూపణ పధకము

(1) ఇందుచక్రము. (7) ఋషిచక్రము.

ర. గ

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహస్వరములు, వాని శ్రుతులు								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స		
1	కనకాంగి	,,	శు	శు	శు	,,	శు	శు	,,	సాలగము	37
2	రత్నాంగి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కై	,,	జలార్ణవము	38
3	గానమూర్తి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	ఝాలవరాళి	39
4	వనస్పతి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కై	,,	నవనీతము	40
5	మానవతి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	పావని	41
6	తానరూపి	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	రఘుప్రియ	42

(2) నేత్రచక్రము.

(8) వసుచక్రము.

ర. గ

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహణ స్వరములు, వాని శ్రుతులు.								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స		
7	సేనాపతి	,,	శు	సా	శు	,,	శు	శు	,,	గవాంభోధి	43
8	హనుమత్తోడి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కై	,,	భవప్రియ	44
9	ధేనుక	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	శుభపంతువరాళి	45
10	నాటకప్రియ	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కై	,,	షడ్విధమార్గిణి	46
11	కోకిలప్రియ	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	సువర్ణాంగి	47
12	రూపవతి	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	దివ్యమణి	48

(3) అగ్నిచక్రము. (9) బ్రహ్మచక్రము.

ర. గు

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహణస్వరములు, వాని శ్రుతులు								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స		
13	గాయకప్రియ	,,	శు	అం	శు	,,	శు	శు	,,	ధవళాంబరి	49
14	వకుళాభరణము	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కై	,,	నామనారాయణి	50
15	మా.మాళ. గౌళ	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	కామవర్ధని	51
16	చక్రవాకము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కై	,,	రామప్రియ	52
17	సూర్యకాంతము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	గమనశ్రమ	53
18	హాటకాంబరి	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	విశ్వంభరి	54

(4) వేదచక్రము.

(10) దిశచక్రము.

రి. గి

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహణస్వరములు, వాని శ్రుతులు								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స		
19	ఝుంకారధ్వని	,,	చ	సా	శు	,,	శు	శు	,,	శ్యామలాంగి	55
20	నఠభైరవి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కై	,,	షణ్ముఖప్రియ	56
21	కీరవాణి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	సిం. మధ్యమము	57
22	ఖరహరప్రియ	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కై	,,	హేమవతి	58
23	గౌరీమనోహరి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	ధర్మవతి	59
24	వరుణప్రియ	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	నీతిమతి	60

(5) బాణచక్రము.

(11) రుద్రచక్రము.

రి. గు

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహణస్వరములు, వాని శ్రుతులు								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స		
25	మారరంజని	,,	చ	అం	శు	,,	శు	శు	,,	కాంతామణి	61
26	చారుకేశి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కై	,,	రిషభప్రియ	62
27	సరసాంగి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	లతాంగి	63
28	హరికాంభోజి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కై	,,	వాచస్పతి	64
29	ధీరశం. భరణము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	మేచకళ్యాణి	65
30	నాగానందిని	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	చిత్రాంబరి	66

(6) ఋతుచక్రము.

(12) ఆదిత్యచక్రము.

రు. గు

సం.	శుద్ధమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	ఆరోహణస్వరములు, వాని శ్రుతులు								ప్రతిమధ్యమ మేళకర్తల పేర్లు	సం.
		స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స	.	
31	యాగప్రియ	,,	ష	అం	శు	,,	శు	శు	,,	సుచరిత్ర	67
32	రాగవర్ధని	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కై	,,	జ్యోతిస్స్వరూపిణి	68
33	గాంగేయభూషణి	,,	,,	,,	,,	,,	శు	కా	,,	ధాతువర్ధని	69
34	వాగధీశ్వరి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కై	,,	నాసికాభూషణి	70
35	శూలిని	,,	,,	,,	,,	,,	చ	కా	,,	కోసలము	71
36	చలనాట	,,	,,	,,	,,	,,	ష	కా	,,	రసికప్రియ	72

(5) "మేళములకు కటపయాది సంజ్ఞలు"

72 మేళములకు పేర్లు క. ట. ప. య. అను నాలుగు వర్గల యందుగల అక్షర క్రమము ననుసరించి నిర్ణయింప బడినవి.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
క వర్గనకు:—	క	ఖ	గ	ఘ	ఙ	చ	ఛ	జ	ఝ	అను

తొమ్మిది అక్షరములును

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
ట వర్గనకు:—	ట	ఠ	డ	ఢ	ణ	త	థ	ద	ధ	అను

తొమ్మిది అక్షరములును

	1	2	3	4	5	
ప వర్గనకు:—	ప	ఫ	బ	భ	మ	అను అయిదు అక్ష

రములును

	1	2	3	4	5	6	7	8	
య వర్గనకు	య	ర	ల	వ	శ	ష	స	హ	అను ఎని

మిది అక్షరములును ప్రసిద్ధములు.

శాస్త్రమందు "కాదిర్నవోటాదినవ పాదిపంచ యమాష్టకం." అని పై విధముగా చెప్పబడినవి. ఙ, ణ, న. అను అక్షరములు ఎచ్చటవచ్చినను సున్నగా (౦) గ్రహించ వలెను.

మేళముయొక్క పేరునుబట్టి ఆ మేళముయొక్క సంఖ్యను తెలియుటకు విధానము.

మేళము పేరునందు మొదటనుగల రెండు అక్షరములు పై నాలుగు వర్గలలోను ఏ వర్గులో ఏ సంఖ్యలో నున్నవో చూచుకొని క్రమముగానున్న ఆ రెండు సంఖ్యలలోను రెండవ దానిని మొదటిదానినిగాను, మొదటిదానిని రెండవదానినిగాను వరుసగా ఉంచిన అది ఆ మేళముయొక్క సంఖ్యయగును. మేళ కర్త పేరునందుగల మొదటి రెండు అక్షరములలోను "న" అను అక్షరమున్నచో దానిని సున్న (౦) గా గ్రహించవలెను.

ఉదాహరణము

కామవర్ధని అను మేళముయొక్క సంఖ్యను తెలియుటకుముందు ఈ మేళమునందు మొదటనుగల కా. మ. అను రెండు అక్షరములకు అంకెలను తెలియవలెను. క. అనునది కవర్గమున 1 వది. మ. అనునది మూడవ వర్గునందు 5 వది. అప్పుడు వరుసగా 15 అంకెలువచ్చును. ఈ రెంటిని అటుది యిటు, యిటుది అటు మార్చిన 51 అగును. కామవర్ధని మేళము సంఖ్య 51 అని తేలినది. అటులనే 'హనుమత్తోడి' మేళమందు మొదటనుగల "హ" నాలుగవ వర్గులో 8 వది. ను అను దానికి ౦. అని చెప్పబడినది. వరుసగా 80 అని వచ్చిన వానిని అటుది యిటు యిటుది అటు మార్చిన 08 వచ్చును. ఇచ్చట సున్నకు విలువ లేదుగాన 8 వ మేళము హనుమత్తోడి అని తేలినది. నఠభైరవియందు పై విధముగ ముందు సున్నకు పిమ్మట రెండు, 02 అని వచ్చును. వీటిని మార్చిన 20 అని వచ్చును. ఇది నఠ

భైరవి మేళమునకు సంఖ్య. 72 మేళములందును రెండంకెలకు మించి లేవు గాన మేళముయొక్క పేరునుండి రెండక్షరములకు మాత్రమే అంకెలను చూచుకొనవలసివచ్చినది. రెండక్షరములకు అంకెలను తెలిసినపిమ్మట ఎడమ వైపున సున్న వచ్చినది గాన దానికి విలువలేదుగదాయని తీసివేయకూడదు. ఆ రెంటిని అటుయిటు మార్చిన పిమ్మట సున్నకు విలువయేర్పడును. ఈ విధముగా మార్చినపిమ్మట ఎడమ వైపున సున్న యుండేయెడల దానికి మాత్రము విలువయుండదు.

72 మేళములలోను 1 సూర్యకాంతము 2 షణ్ముఖప్రియ 3 షడ్విధమార్గిణి 4 ధర్మవతి 5 సింహేంద్రమధ్యమము ఈ విధమగు మేళములయందు రెండవ అక్షరము సంయుక్తాక్షరము. సంఖ్యలను దెలియుటకుగాను ఈ మేళములందు సంయుక్తాక్షరము నందలి వత్తులనే గ్రహించవలెను అప్పుడు పై మేళములందు రెండవ యక్షరమును క్రమముగా య, మ, వ, మ, మ. అను యక్షరముల ననుసరించి సంఖ్యలను దెలియవలయును.

కాని ఈ విధానము మేళముల సంఖ్యనుబట్టి పేరును దెలియుటకు అంతగా ఉపకరించదు. ఒక మేళముయొక్క సంఖ్య ననుసరించి ఆ మేళమునగల స్వరముల శ్రుతులను దెలియు విధానము చెప్పబడుచున్నది.

మేళముయొక్క సంఖ్యయందు ఆరు సంఖ్య ఎన్నిపర్యాయములు పోవునో చూడవలెను. దానినిబట్టి రి. గ. ప్రస్తార భేదములు అన్ని గడచినట్లగును. 6 వంతున తీసివేయగా లేక

భాగించగా శేషము మిగిలెనేని ఎన్ని ఆరులు పోయినవో రి. గ భేదములన్ని గడచి తరువాతనుగల రి. గ భేదములోని శ్రుతు లగును. ఆ శేషమును ధ. ని భేదములలో ఏ సంఖ్యయో ఆశ్రుతులు దానినిబట్టి తేలును. మేళసంఖ్య 36 లోగానే యున్న మధ్యమము శుద్ధమధ్యమమని స్పష్టమగును. స ప లకు మార్పేమియు ఉండదు. గాన అన్ని స్వరములు తెలసినట్లే యగును.

ఉదాహరణము

హరికాంభోజి మేళముసంఖ్య 28. ఈ మేళమునందలి స్వరములకు శ్రుతులను తెలియవలయుననిన 28 ని, 6 చేత భాగించవలెను. అప్పుడు 6 సంఖ్య 28 లో (28 ÷ 6) 4 మారులు పోగా యిక 4 మిగులును. అనగా రి. గ ప్రస్తార భేదములు నాలుగు గడచి అయిదవదానికి వచ్చినదని తాత్పర్యము. అయి దవ భేదమందు చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము ఉన్నది. శేషమువచ్చిన నాలుగును ధ. ని. భేదములలో చూడవలెను. అందు నాలుగవదానిలో చతుశ్రుతి ధైవత మును, కైశికి నిషాదమును గలవు. ఈ మేళ సంఖ్య 36 కు లోగానేయున్నది గాన మధ్యమము శుద్ధమధ్యమము.

ఉదాహరణము

		చ.	అం.	శు.		చ.	కై.	
28	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స

ఈ ప్రకారము మేళమందలి స్వరములన్నియు తెలియు బడినవి.

మేళసంఖ్యనుండి 6 వ పంక్తిన తీసివేయగా శేషము మిగిలినచో ఎన్ని అసలు తీసివేయబడినవో ఆ సంఖ్యయందు రి. గ లకును, తరువాత శేషమందు ధ. ని లును చూచుకొనవలెను.

ఉదాహరణము

నటభైరవి మేళము 24 వ మేళము. ఈ మేళ సంఖ్య యందు 6 సంఖ్య (24 ÷ 6) నాలుగు పర్యాయములు పోవును. శేషములేదు. గనుక రి. గ భేదము 4 వదియు, ధ. ని భేదము 6 వది యగును.

ఉదాహరణము

చ. సా. శు. ష. కా
24 స రి గ మ ప ధ ని స

మేళముయొక్క సంఖ్య 36 కు మించియున్నపుడు అందుండి 36 ను తీసివేసి మిగిలినదానికి పైవలెనే శ్రుతులను చూచుకొనవలెను. మధ్యమము మాత్రము ఇచ్చట ప్రతి మధ్యమమని తెలియవలెను.

ఉదాహరణము

కామవర్ధని మేళసంఖ్య 51. ఇందుండి 36 ను తీసివేసిన (51—36) = 15 వచ్చును. ఈ 15 సంఖ్యామేళమునందు శుద్ధ మధ్యమమును తొలగించి ప్రతిమధ్యమమును వినియోగించిన కామవర్ధని మేళమగును. 15 మేళమునందు 6 సంఖ్య రెండు పర్యాయములుపోగా (15 ÷ 6) 3 శేషముమిగిలినది. గనుక, రి. గ. భేదములు రెండుగడచి మూడవదియు, ద. ని భేదము లలో మూడవదియు అగుచున్నది.

ఉదాహరణము

		శు.	అం.	శు.		శు.	కా.		
15	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	స	

ఇది మాయామాళవ గౌళమేళము. దీనియందు శుద్ధ మధ్యమమునకు బదులు ప్రతిమధ్యమమును వినియోగించిన

		శు.	అం.	ప్ర.		శు.	కా.	
51	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని	అని కామ

వర్ధని మేళమగును.

(6) సంపూర్ణము

సంపూర్ణములు, షాడవములు, ఔడవములు అని రాగములు మూడు విధములు. అందు ఆరోహణమందును, అవరోహణమందును సప్తస్వరములుగలది సంపూర్ణరాగము. అయితే ఆరోహణావరోహణములందు ఎచ్చటనైనను సరే సప్తస్వరములు పూర్తియైన అట్టిది సంపూర్ణమేనని కొందరి మతము. అనగా ఆరోహణమందు ఒక స్వరము లోపించియున్న ఆ స్వరము అవరోహణమందు ఉన్నచో అది సంపూర్ణమని ఆ మతముయొక్క తాత్పర్యము. అటులనే అవరోహణమందు లోపించిన స్వరము ఆరోహణమందున్నచో సంపూర్ణమేనని చెప్పబడినది. నేడుమాత్రము ఆరోహణావరోహణముల రెంటియందును సప్తస్వరములు పూర్తిగా యుండుటయే సంపూర్ణముగా వ్యవహరింపబడుచున్నది. పైన వివరించబడిన మేళకర్తలన్నియు సంపూర్ణరాగము లగుచున్నవి.

(7) షాడవము

ఆరుస్వరములు ఆరోహణావరోహణములందుగల రాగములు షాడవములనబడినవి. సప్తస్వరములలో ఇవి ఆరుగలవు.

ఉదాహరణము

	ఆరోహణము		అవరోహణము
(1)	స రి గ మ ప ధ స	=	స ధ ప మ గ రి స
(2)	స రి గ మ ప ని స	=	స ని ప మ గ రి స
(3)	స రి గ మ ధ ని స	=	స ని ధ మ గ రి స
(4)	స రి గ ప ధ ని స	=	స ని ధ ప గ రి స
(5)	స రి మ ప ధ ని స	=	స ని ధ ప మ రి స
(6)	స గ మ ప ధ ని స	=	స ని ధ ప మ గ స

(8) ఔడవము

అయిదు స్వరములు ఆరోహణావరోహణములందుగల రాగములు ఔడవములని చెప్పబడినవి. సప్తస్వరములనుండి యివి 15 పుట్టినవి.

ఉదాహరణము

(1)	స రి గ మ ప స	=	స ప మ గ రి స
(2)	స రి గ మ ధ స	=	స ధ మ గ రి స
(3)	స రి గ మ ని స	=	స ని మ గ రి స

(4) స రి గ ప ధ స = స ధ ప గ రి స

(5) స రి గ ప ని స = స ని ప గ రి స

(6) స రి గ ధ ని స = స ని ధ గ రి స

(7) స రి మ ప ధ స = స ధ ప మ రి స

(8) స రి మ ప ని స = స ని ప మ రి స

(9) స రి మ ధ ని స = స ని ధ మ రి స

(10) స రి ప ధ ని స = స ని ధ ప రి స

(11) స గ మ ప ధ స = స ధ ప మ గ స

(12) స గ మ ప ని స = స ని ప మ గ స

(13) స గ మ ధ ని స = స ని ధ మ గ స

(14) స గ ప ధ ని స = స ని ధ ప గ స

(15) స మ ప ధ ని స = స ని ధ ప మ స

మిగతా విశేషములు రెండవ భాగమున వివరింపబడును.

4. తాళము

(1) తాళాంగములు

అనుద్రుతము, ద్రుతము, లఘువు అను మూడు తాళాంగములు యిచ్చట వివరింపబడుచున్నవి.

అనుద్రుతము

దీనికి రూపచిహ్నము ◡ అరసున్న ఎడమ అరచేతిలో కుడిఅరచేతితో దెబ్బకొట్టుట దీనికి వినియోగము.

ఈ హస్తక్రియ (దెబ్బ)కు ధ్రువకక్రియ అని పేరు. ఘాత అను వ్యవహారముకూడ గలదు. సప్తతాళములలో ఒక ఝంప తాళమందు మాత్రమే యిది వినియోగమగుచున్నది. ఇది శబ్దక్రియ.

ద్రుతము

దీనికి రూపచిహ్నము ౦ సున్న. అనుద్రుతమునందు వలెనే ఎడమ అరచేతిలో దెబ్బనుకొట్టి పిమ్మట దెబ్బకొట్టిన కుడిచేతిని ముందునకు విసరుట దీనికి వినియోగము. దెబ్బకు ఘాతయనియును, చేతిని ముందుకు విసరుట ఉసి అనియును సామాన్యముగ వ్యవహరించుచున్నారు. దెబ్బకు ధ్రువకక్రియ యనియును, ఉసికి విసర్జితక్రియ యనియును అసలుపేర్లు. ఈ రెండు క్రియలను సమాన కాలములలో అనుష్ఠించవలెను. తాళము నడచు మార్గకాలము ననుసరించి దీని కాలము నిర్ణయమగును. మార్గవిషయము ముందు వాచకములలో రాగలదు.

లఘువు

దీనికి రూపచిహ్నము । ఈ విధమగు నిలువుగీటు. పై అంగము లందువలెనే ఎడమ అరచేతిలో దెబ్బనుకొట్టి పిమ్మట చిటికెనవ్రేలు మొదలు వ్రేళ్లను ఎంచుట దీనికి వినియోగము. ఈ సందర్భములో ఎడమచేతి వ్రేళ్లను కుడిచేతి యొక్క ఆయా వ్రేళ్లతోనే ఎంచవలెను. ఇందు దెబ్బ (ధ్రువక క్రియ) ఒకటే శబ్దక్రియ. వ్రేళ్లను ఎంచునవి నిశ్శబ్దక్రియలు.

(2) లఘువుయొక్క జాతులు

లఘువును వేయుటకు వ్రేళ్లను ఎంతవరకు ఎంచవలయునను సంశయము కలుగును. అందులకు జాతిలక్షణములు చెప్పబడుచున్నవి.

చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణములని లఘుజాతులు అయిదు విధములు. ఈ లఘువు చతురశ్ర జాతియందు 4 క్రియలను, త్రిశ్ర జాతియందు 3 క్రియలను, మిశ్ర జాతియందు 7 క్రియలను, ఖండ జాతియందు 5 క్రియలను, సంకీర్ణ జాతియందు 9 క్రియలను కలిగియుండును. ఈ క్రియలను చతురశ్ర జాతియందు ఘాతవేసి చిటికెనవ్రేలు వరకును, అటులనే త్రిశ్ర జాతియందు అనామిక వ్రేలువరకును ఎంచవలెను. మిశ్ర జాతియందు ఈవిధము ఎంచగా వ్రేళ్లన్నియు పూర్తిగా ఎంచబడినను యింకొక క్రియ మిగులును. అప్పుడు తిరిగి చిటికెన వ్రేలిని ఎంచి ఆ కొరవను భర్తీచేయవలెను.

ఒక పర్యాయము వ్రేళ్లనుపూర్తిగా ఎంచుటతో లఘువు నందలి క్రియలసంఖ్య పూర్తి కానపుడు తిరిగి చిటికెనవ్రేలు మొదలు ఎంచవలెను. గాని తిరిగి దెబ్బకొట్టకూడదు.

ఖండజాతి లఘువునందు పైవలెనే తర్జనీ వ్రేలివరకు ఎంచవలెను. సంకీర్ణజాతి లఘువునందు ఒక పర్యాయము వ్రేళ్లను పూర్తిచేయగా దెబ్బతోసహా 6 క్రియలగును. ఇంకా మూడు మిగిలియుండును. తిరిగి చిటికెనవ్రేలినుంచి ప్రారంభించిన మధ్యమ వ్రేలితో లఘువుసంఖ్య పూర్తియగును.

ఈ చెప్పబడిన అయిదు లఘువులలోను ఘాత ఒకటే శబ్దక్రియ. వ్రేళ్లను ఎంచునపుడు ధ్వనిపుట్టకూడదు.

సప్త తాళములు

1 ధ్రువతాళము, 2 మఠ్యతాళము, 3 రూపకతాళము, 4 ఝంపతాళము, 5 త్రిపుటతాళము 6 అటతాళము 7 ఏకతాళము, అను ఏడుతాళములు నేడు వాడుకలోగలవు. ఈ తాళములకు సప్తతాళములని పేరు. ఇవి పైన వివరింపబడిన అను ద్రుతము, ద్రుతము, లఘువు అను తాళాంగముల వలన యేర్పడినవి.

సప్త తాళాంగములు

1 ధ్రువతాళమునకు	అంగములు	I O I I
2 మఠ్యతాళమునకు	,,	I O I

3 రూపకము	,,	o ।
4 ఝంప	,,	। ◡ o
5 త్రిపుట	,,	। o o
6 అట	,,	। । o o
7 ఏక	,,	।

పై తాళాంగములలో లఘువు ఒకటే జాతిమార్పును పొందును. ఒక తాళమునందు ఎన్ని లఘువులున్నను మొదటి లఘువును ఏ జాతిలో వాడిన మిగతా లఘువులనుకూడ ఆ జాతిలోనే నడుపవలెను. పై తాళములందలి లఘువును ఏ జాతిలో విని యోగించుకొనిన అది ఆజాతి తాళమని పిలువబడుచున్నది. ఈ విధమున ఒక్కొక్క తాళమునందు చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మొదలైన అయిదు జాతుల లఘువులను వేరువేరుగా వినియో గించునపుడు ఆయా లఘువులజాతి ననుసరించి అయిదు తాళము లగుచున్నవి. సప్త తాళములు జాతిభేదమును పొందుట వలన ఒక్కొక్క తాళము అయిదేసి తాళములై మొత్తము (7 × 5) 35 తాళము లగుచున్నవి.

సప్త తాళములపేర్లు, వాటి అంగములు, జాతిభేదములు, ఒక్కొక్క జాతియందుగల హస్తక్రియల సంఖ్య, ఒక్కొక్క జాతి తాళమునకుగల పేరు దిగువ పథకమున వివరింపబడు చున్నవి.

సప్తతాళ విమర్శన పథకము

తాళ జాతులు

సం	తాళముల పేర్లు	తాళాంగములు	చతురశ్ర జాతి	త్రిశ్ర జాతి	మిశ్ర జాతి	ఖండజాతి	సంకీర్ణజాతి
1	ధ్రువతాళము	I O I I	14 శ్రీకర	11 మణి	23 పూర్ణ	17 ప్రమాణ	29 భువన
2	మఠ్యతాళము	I O I	10 సమ	8 సార	16 ఉదీర్ణ	12 ఉదయ	20 రావ
3	రూపక తాళము	O I	6 పత్తి	5 చక్ర	9 కుల	7 రాజ	11 బాదు
4	ఝంపతాళము	I ◡ O	7 మధుకర	6 కదంబ	10 సుర	8 చణ	12 కర
5	త్రిపుట తాళము	I O O	8 ఆది	7 శంఖ	11 లీల	9 దుష్కర	13 భోగ
6	అటతాళము	I I O O	12 లేఖ	10 గుప్త	18 లోయ	14 విదళ	22 ధీర
7	ఏకతాళము	I	4 మాన	3 సుధా	7 రాగ	5 రతి	9 వసు
			I	౩	౭	౫	౯

5. రాగ లక్షణములు

ఈ ప్రకరణమున—

(1) మాయామాళవగౌళ, (2) మలహరి, (3) తోడి, (4) భైరవి, (5) దర్బారు, (6) మోహన, (7) కాంభోజి, (8) కమాచి, (9) ధీరశంకరాభరణము, (10) అఠాణా, (11) శుద్ధసావేరి, (12) మేచకల్యాణి, అను 12 రాగములకు లక్షణములు చెప్పబడుచున్నవి.

1 మాయామాళవ గౌళ రాగలక్షణము

15 వ మేళకర్తరాగము. 3 వ అగ్నిచక్రము. సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము :	స రి గ మ ప ధ ని సే
అవరోహణము :	సే ని ధ ప మ గ రి స

స్వరముల శ్రుతులు

అంతర గాంధారము, కాకలి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. గాంధారపంచమములు న్యాస స్వరములు. గాంధారనిషాదములు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

విశేషము

ఈ మేళమునందు షడ్జమునకు రి. ని. స్వరములును, మధ్యమమునకు గ. స్వరమును, పంచమమునకు ధ. స్వరమును ద్విశ్రుతి న్యాయములోనున్నవి. ఈ విధముగ ముఖ్య సంవాదులగు స. మ. ప. స్వరములకు సమానములగు అంతరములలో నుండి సంవాదులుగగూడ నుండుటచే అభ్యసించుటకు, సులభముగా నుండునని సరళీలు మొదలు గీతముల వరకు ముందు ఈ రాగముననే విద్యార్థులకు బోధించుచున్నారు.

ఇందు శుద్ధరిషభము, శుద్ధధైవతము అనునవి రెండు శ్రుతులుగలవి. అనగా 22 శ్రుతుల పద్ధయందు షడ్జము తరువాతను రెండవ శ్రుతియందు శుద్ధరిషభమును, పంచమము తరువాత రెండవ శ్రుతియందు శుద్ధధైవతమును వినియోగ మగుచున్నవి. అటులనే షడ్జము తరువాత 7 వ శ్రుతియందు అంతర గాంధారమును, పంచమము తరువాత 7 వ శ్రుతియందు కాకలి నిషాదమును చెప్పబడినవి.

ప్రయోగ స్వరములు

సా ని̣ ధ̣, ని̣ సా రి గ రీ — గ రి గ మ ప మ
గ మ ప ధ పా — గ మ ధ ప మ గ రి సా
ప ధ ప ని ధ ప మా — ప ధ ని స̇ రి̇ స̇
స̇ రి̇ గ̇ మ̇ గ̇ రి̇ సా̇ — రి̇ సా̇ ని ధ పా
ధ పా మ గ రి సా — స ని̣ ధ̣, ని̣ సా

2. మలహరి రాగలక్షణము

15 వ మేళకర్తయగు మాయామాళవ గౌళ రాగ జన్యము 3 వ అగ్నిచక్రము. ఔడువషాడవము.

స్వరములు

ఆరోహణము: స రి మ ప ధ స

అవరోహణము: స ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు గ. ని. స్వరములును, అవరోహణమందు ని. స్వరమును వర్జ్యములు.

స్వరముల స్థానములు

అంతరగాంధారము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

ధైవతము గ్రహస్వరము, షడ్జము న్యాసస్వరము. ప్రాతఃకాలమున గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగములు

స రి మా గ రి సా — స ధ, ధ, సా — ధ స స రి — స రి మ గ రి —
గ రి మ ప ధా ప — ప మ గ రి రి స — రి రి ప మా గ రి —
మ గ రి మా పా — ప ధ స రి స — గ రి స రి రి స మ గ రి స
స ధ ప మ గ రి స — ధ, స రి మా గ రి — స రి గ రి సా.

౩. తోడి రాగలక్షణము

౮ వ మేళకర్త రాగము. ౨ వ నేత్రచక్రము. సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము: స రి గా మ ప ధ నీ స̇

అవరోహణము: స̇ ని ధ ప మ గా రి స

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

సాధారణ గాంధారము, కైశికి నిషాదము, ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

సాధారణ గాంధారము కొంచెము తగుగా పలుకును.

గ్ర హ న్యా సా దు లు—

షడ్జము గ్రహన్యాసములు. శుద్ధధైవత సాధారణ గాంధారములు ఛాయాస్వరములు, సాయంకాలమున గానము చేయదగును.

సం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్ర యో గ స్వ ర ము లు

స రి గ మ ధ ని సా̇ — స̇ ని ధ మ గ రి సా.

అను షాడవ ప్రయోగము వలన రక్తి కలుగును.

గ మ ధ ధ మ గా — స మా గ రి స — రి గ రి గా — ధ ని ని రి ధ గ రి.

ఈ మున్నగు ప్రయోగములు రంజకములు.

సా ని ధ. ని - ధా. ని స రి గ మ గ రి స ని -
ధ. గ రి గ స రి - మ గ రి సా - గ రి స ని సా - గ మ పా -
ప మ గా రి సా - మ గ మ ప ధ ప మ - ధ ప మ గ మ మ గ రి సా -
రి గా మా ధా - రి గ మ ధ - మ ధ ని ధా - గ మ ధ ని సే ని ధ మ గ రి సా
ప ధ పా - ప ధ ని సా - సే రి గె రి సా - మ ధ ని రి సా - ని రి సే ని -
గె మ గె రి సే ని గె రి సే ని ధ ప - ని ధ మ గ రి స - ని ధ. ని - స రి సా.

ఈ రాగము హనుమత్తోడి యని వ్యవహరింపబడు చున్నది. మేళకర్త సంఖ్యకొరకు 'హను' అను రెండక్షరములు మొదటను చేర్చబడినవి. లక్షణములందు చెప్పబడిన కటప యాది లెక్క ప్రకారము "హను" అక్షరములు 8 వ సంఖ్యను తెలుపును.

ఈ రాగమున శుద్ధరిషభము విశేషముగ మామూలు కంటెను ఒకశ్రుతి తక్కువ నాదముకలదగుచున్నది. అనగా షడ్జమునకును శుద్ధరిషభమునకును మధ్యనుగల శ్రుతియందు వినియోగమగుచున్నది. షడ్జముతరువాతను మొదటిశ్రుతిని ఆశ్ర యించునని తాత్పర్యము:— మరియును గాంధారము సాధా రణగాంధారము కంటెను ఒకశ్రుతి తగ్గుగాపలుకును. ఈ శ్రుతి షడ్జముతరువాతను అయిదవది యగుచున్నది. పూర్వము యిది శుద్ధ గాంధారస్థానము.

4. భైరవి రాగలక్షణము

20 వ మేళకర్తయగు నఠభైరవి రాగజన్యము. 4 వ వేద చక్రము. సంపూర్ణము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సా
అవరోహణము : సా ని ధ ప మ గ రి స

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

చతుశ్శ్రుతి రిషభము, సాధారణగాంధారము, కైశికి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

చతుశ్శ్రుతి ధైవతము ఆరోహణమందు అన్యస్వరము.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

ధైవతము గ్రహస్వరము. రి. గ. మ. ని. స్వరములు ఉపన్యాసములు. సాయంకాలమున గానముచేయదగును.

సం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్ర యో గ స్వ ర ము లు

(1) అన్యస్వర ప్రయోగములు

ప ధ ని సా – ని ధ ని స – నీ స ధ ని స.

ఈ మున్నగు ప్రయోగములందు కూడ ధైవతము చతుశ్శ్రుతిగా ప్రయోగింపబడుచున్నది.

(2) సాధారణ ప్రయోగములు

స గ రి గ మ ప – ని స గ రి గ మ ప మ గ రి – ని ధ ప మ ప ధ ని సా –
ప మ ని ధ ని సా – రీ సా ని ధ ని సా రీ సా – నీ ధ పా – ధ ని సా – గా రి సా –
నీ నీ ధ. పా – ధ. ని సా – ప ధ. ని స రి గా రి సా – గ గా రి సా –

రి గ స రి గ మా-గ మ ప ధ పా – ప ధ నీ ధ నీ సా -ప ధ ని సరి సా -
స ని ధ పా-స రి గ రి స ని ధ పా-ని స్ని ధ పా- మ ప ధ ప మ గా రి -
స రి మ గా రి – సా న్నీ ధ. న్నీ సా.

ఈ రాగమున అపుడపుడు గాంధారము సాధారణ గాంధారమునకంటెను ఒక శ్రుతి తక్కువగాను, నిషాదము కైశికి నిషాదమున కంటెను ఒక శ్రుతి తక్కువగాను పలుకును. ఇవి క్రమముగా షడ్జపంచమములకు తరువాతను అయిదవ శ్రుతి యందుంటున్నవి. ఈ శ్రుతి స్థానములు పూర్వము క్రమముగా శుద్ధగాంధార శుద్ధనిషాదములకు స్థానములుగా చెప్పబడినవి.

5. దర్బారు రాగలక్షణము

22 వ మేళకర్తయగు ఖరహరప్రియరాగ జన్యము. 4 వ వేదచక్రము. షాడవ – వక్రసంపూర్ణము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ ని స
అవరోహణము : స ని ధ ప మ రి గా రి స

ఆరోహణమందు గాంధారము వర్జ్యము.

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

చతుశ్శ్రుతి రిషభము, సాధారణ గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికినిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

షడ్జస్వరము గ్రహన్యాసములు. గ. ని. లు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానముచేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

గ గ రి స – రి మ ప ధ = గం,, రి సే – స న్ని ధ ప గ గ్గా రి స –
ధ ని స రి ని స ధ ప – నీ ధ ప మ గా రి స – ని న్ని ధ ప మ – గ గ్గా రి స –
నీ ధ ప మ – గా రి స – రీ సా న్నీ స రి – గా రి స – ధ ప మ ప గ గ్గా రి స –
రీ ప్ప మ పా – మ ప ధ ప – ధ నీ సా – మా ప ధ ని స రీ సా –
గా రి స – నీ ధ ప – గా రి స – మ ప ధ ని స రి గా రి సా –
రి స నీ ధ ప – ధ రీ స రి నీ ధ ప – స రి గ గ్గా. రి స – ని న్ని ధ ప –
మ ప ధ ని ప మ రీ – గ గ్గా రి స – న్నీ ధా. న్నీ సా.

6. మోహనరాగ లక్షణము

28 వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజి రాగజన్యము. 5 వ బాణచక్రము. ఔడువరాగము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి గ ప ధ స
అవరోహణము : స ధ ప గ రి స

స్వరములకు శ్రుతులు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతరగాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము ఇతరస్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జమము గ్రహస్వరము. రి. గ. ధ. స్వరములు జీవ, న్యాసములు. ఎల్లప్పుడును గానముచేయదగును.

సంవాదులు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

స రి గ రి స ధ. సా – గ ప గ రి స ధా. – ప ధ. స రి గా – గ ప గ రి సా –
గ ధ ప గ రి సా – ప ధ స̇ ధా ప – ధ గ̇ రి̇ గ̇ స̇ రి̇ ధ స̇ – ప ధ రి̇ స̇ –
పధ స̇ ధా ప – ధ రి̇ స̇ ధా ప – గ ప ధ రి̇ స̇ ధా ప – రి̇ స̇ గ̇ రీ̇ –
ప̇ గా̇ రి̇ సా̇ – గ̇ రీ̇ స̇ దా – రి̇ సా ధ పా – స ధా ప గ రీ –
ప గా రి సా – స ధ. రీ సా.

7. కాంభోజి రాగలక్షణము

28 వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజి రాగజన్యము. 5 వ బాణచక్రము. షాడవ సంపూర్ణము.

స్వరములు

ఆరోహణము: స రి గ మ ప ధ స̇
అవరోహణము: స̇ ని ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు నిషాదము వర్జ్యస్వరము.

స్వరములకు శ్రుతులు

చతుశ్శ్రుతి రిషభము, అంతరగాంధారము, చతుశ్శ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము. ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

కాకలి నిషాదము అన్యస్వరము.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జస్వరము గ్రహన్యాసములు. గ. మ. ధ. ని. లు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగ స్వరములు

సరిమగరి - మగపధసి - నిధప - మా గా పధసి -
పధసనిధ - మధాపమ - నిధాపమ - పమగరిస - మగపధా -
ధనిపధమప - రిమరిపమగ - మగమపధప -
మగమపనిధ - పనిధసి - ధసిరిగి - మా గా రిసిగిరిసా -
రిసినిధప - గిరిసనిధప - మగిరిసినిధప - మగరిసా.

కాకలీ నిషాద ప్రయోగములు.

సా నిపాధసా - నిపధసా - సనిపధసా - ససనిధధా.

ఈ రాగమందు నిషాదము ఒక్కొక్కప్పుడు కైశికి కంటెను ఒకశ్రుతి తక్కువగా పలుకును. ఇది పూర్వము శుద్ధ నిషాదమునకు స్థానము.

8. కమాచి రాగలక్షణము

28 వ మేళకర్తయగు హరికాంభోజి రాగజన్యము. 5 వ బాణచక్రము. వక్రషాడవ — సంపూర్ణము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స మ గ మ ప ధ ని సి
అవరోహణము : సి ని ధ ప మ గ రి స

ఆరోహణమందు రిషభము వర్జ్యస్వరము.

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతరగాంధారము. చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికి నిషాదము ఇతరస్వరములు శుద్ధములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

షడ్జము గ్రహస్వరము మ. ధ. స్వరములు జీవన్యాసములు. ఎల్లప్పుడును గానముచేయదగును.

సం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, అవరోహణమునందు రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్ర యో గ స్వ ర ము లు

ధా ధా – పా ధ ని ధ ప – మా మా – గా మ ని ధ ని ప ని ధ పా ప మా మా –
నీ ధా ని పా ధ ప మా మా గ సా – ధా ప మా – గా రి సా –
సా ని ధ. ని సా – స మ గ మ పా – ని ధ ప మ గా మా – ని ధ ని స రి స నీ ధా
ప మ ధా – ని ధ నీ – స ని రీ సాం – స మ గ రి సాం – స రి స ని ధా –

9. ధీరశంకరాభరణ రాగలక్షణము

29 వ మేళకర్త రాగము. 5 వ బాణచక్రము. సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని స

అవరోహణము : స ని ధ ప మ గ రి స

స్వ ర ము ల కు శ్రు తు లు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతరగాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కాకలినిషాదము, ఇతరస్వరములు శుద్ధములు.

గ్రహన్యాసాదులు

షడ్జము గ్రహస్వరము. స. గ. లు న్యాసస్వరములు. ని. గ. మ. ప. లు జీవస్వరములు. మధ్యాహ్నముననను, సాయంకాలముననను గానముచేయదగును.

సంవాదులు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్రయోగస్వరములు

స ని ధ ని సా – ని స రి గ – మ మా గ రి స – సా పా ప మ గ రీ –
రి గ మ ప ధ ని సా – స పా మ గ రి – స మా గ రి స – గ మ ప ధ –
ధ ప మా – ప ధా ని సా – ధ ని స రి – ని స ధ ని ప ధ ని సా –
మ ప ధ ని స ని ధ పా – రి రి స ని ధ పా – ధ ప మ గ రి సా –
స ధా ప మ గ రి సా – గ రి సా – ని ధ పా మ గ రి సా –
స ని స ధా ప గ మ ప గ రి సా.

ఈ రాగముయొక్క పేరు మొదట ధీర అను రెండక్షరములును మేళకర్త సంఖ్యకొరకు చేర్చబడినవి.

10. అఠాణా రాగలక్షణము

29 వ మేళకర్తయగు ధీరశంకరాభరణ రాగజన్యము. 5 వ బాణచక్రము. ఔడువ – వక్రసంపూర్ణము.

స్వరములు

ఆరోహణము : స రి మ ప ని స

అవరోహణము : స ని ధా ప మ ప గా రి స

ఆరోహణమందు గ. ధ. స్వరములు వర్జ్యములు.

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

చతుశ్రుతి రిషభము, అంతర గాంధారము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కాకలి నిషాదము ఇతరస్వరములు శుద్ధములు.

సాధారణ గాంధారము, కైశికినిషాదము అన్యస్వరములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

షడ్జము గ్రహస్వరము. ధ. న్యాసస్వరము. గ. ధ. లు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానముచేయదగును.

సం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, ని. గ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్ర యో గ స్వా ర ము లు

రి మ పా - గ మ ప స̇ ని దా - స̇ ని స̇ ప ధ పా - ధ ధ ప మ -
ధ ప మ ప గా - గ మ ప స̇ ని ధా - రి̇ స̇ ధా - ధ ప మ ప గా మ రి సా̇ రి ని స -
స̇ ని ధా ని స̇ ధా - స̇ ధా -
ని రి̇ స̇ ని ప - మ ప గా - మ రి స - సా ని̣ రీ సా.

సాధారణ గాంధార ప్రయోగములు.

ప మ గా మ ప - గ గ రి స -

కైశికి నిషాద ప్రయోగములు.

ధ ధ ని ప మ పా - ప ధ - ధ ని - ని స - ప ధ ని ప.

11. శుద్ధసావేరి రాగలక్షణము

29 వ మేళకర్తయగు ధీరశంకరాభరణ రాగజన్యము. 5 వ బాణచక్రము. ఔడువరాగము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ సి

అవరోహణము : సి ధ ప మ రి స

గాంధార నిషాదములు వర్జ్యస్వరములు.

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

చతుశ్శ్రుతి రిషభము – చతుశ్శ్రుతి ధైవతము, ఇతరస్వరములు శుద్ధములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

పంచమస్వరము గ్రహన్యాసములు. సాయంకాలమున గానము చేయదగును.

స ం వా దు లు

స. మ. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

వి శే ష ము

అసలు శుద్ధసావేరి రాగమునందు రి. ధ. స్వరములు శుద్ధములు. నేడు ఈ రెండు స్వరములును చతుశ్శ్రుతులుగా మార్చుకొని 'దేవక్రి' అను రాగమునే శుద్ధసావేరి పేర గానముచేయుచున్నారు.

ప్ర యో గ ము లు

స ధ. సా స – స ధ. రీ రి – స రి మ రీ స – స రి మ ప ధా ప – మ ప ధ ధ ప – మ ధ ప మ రి మ ప మ రి సా – రి మ ప మ ధ ప ధ సా సి – సి రి సా సి – స రి మ రి సా సి – రి రి సి ధా ప – మ ప ధ రి సి ధా ప – మ ధ ప మ రీ – ధ సి ధ ధ ప ప మ మ రీ – మ ధ ప మ రీ సా – ధ. స. రీ సా – ధ. స ధ. ధ ధ. రీ సా.

12. మేచకల్యాణి రాగలక్షణము

65 వ మేళకర్త రాగము. 11 వ రుద్రచక్రము. సంపూర్ణము. జనకరాగము.

స్వ ర ము లు

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సే

అవరోహణము : సే ని ధ ప మ గ రి స

స్వ ర ము ల శ్రు తు లు

చతుశ్శ్రుతి రిషభము, అంతరగాంధారము ప్రతి మధ్యమము – చతుశ్శ్రుతి ధైవతము – కాకలి నిషాదము ఇతర స్వరములు శుద్ధములు.

గ్ర హ న్యా సా దు లు

షడ్జము గ్రహస్వరము, గ. ధ. లు న్యాసస్వరములు. రి. గ. ధ. స్వరములు జీవస్వరములు. ఎల్లప్పుడును గానము చేయదగును.

సం వా దు లు

స. ప. స్వరములును, రి. ప. స్వరములును, రి. ధ. స్వరములును, గ. ని. స్వరములును పరస్పరము సంవాదులు.

ప్ర యో గ ము లు

ని ధ. గ రి – ని గ రి ని రీ రి – ప మ గ రి సా – గా మా పా –

గ మ గ రి సా – మ ప ధ ధ ప మ గ మ పా – మ ప ధా –

మ ధ ని సో – ప మ గ రి గ మ ప ధ ని సో – ని గ రి ని ధా –

గ రి ని రి – ని గ రి రి – ని రి సే సో – మ ధ ప ధ – గ ధ ప మ గ రీ–

ప మ గ రి సా స ని గ రి రీ – ప మ గ రి సా.

దాటు స్వర ప్రయోగములు.

గా నీ - గా ధా - రీ గా - ధా కీ - ధా గా - నీ గా - ని రీ గా.

ఒకేకు స్వర ప్రయోగములు :

గ మ ధ మ గ రీ - నీ ధ మ గ రి - ధ గ రి ని ధ మ గ రీ - ధ రీ సా.

ఈరాగము పేరునందు మొదటను మేచఅను అక్షరములును కటపయాది ప్రకారము మేళకర్త సంఖ్యకొరకు చేర్చబడినది.

ఈ రాగమున గాంధార నిషాదములు రెండును అంత, కాకలుల కంటెను ఒకశ్రుతి హెచ్చుగాపలుకును. శుద్ధమధ్యమమునకు దిగువను (అవరోహణమందు) గల మొదటి శ్రుతి యందు గాంధారమును, షడ్జమునకు దిగువను (అవరోహణమందు) గల మొదటిశ్రుతియందు నిషాదమును అగుచున్నవి. వీట్లకు పూర్వము చ్యుతమధ్యమ గాంధారమనియును, చ్యుత షడ్జ నిషాదమనియును పేర్లు.

8. చతుర్విధ వాద్యములు

తతములు, సుషిరములు, అవనద్ధములు – ఘనములు, అని వాద్యములు నాలుగు విధములు.

1. తతవాద్యములు

తంత్రీయుక్తమైన (తీగెలుగల) వాద్యములు తతములు. అనగా వీణాదులు. వీనిని నేడు జంత్రవాద్యములని వ్యవహరించుచున్నారు. జంత్ర వాద్యములలో ప్రథమమున ఏర్పడినది వీణావాదమ్ము. తరువాత ఏర్పడిన వాద్యములన్నియు వీణా వాద్య ధర్మము ననుసరించియే ఏర్పడినవి.

చిత్ర, విపంచి, పినాకీ, పరివాదిని, నకుల, కిన్నరీ, మత్త కోకిల, ఆలాపినీ మొదలగునవి వీణావాద్యభేదములు. ఇవిగాక వేరురూపాదులుగల ఔదుంబరి, షట్కర్ణము, పౌణము, రావణ హస్తము, సారంగి మొదలగు తత (జంత్ర) వాద్యములు అనేకములు కాలక్రమమున ఏర్పడినవి.

వీణాదులందలి తీగలను గోళ్లచేత ధ్వనింపజేయుటచేత అట్టి నాదము నఖజమని చెప్పబడినది.

2. సుషిర వాద్యములు

రంధ్రములుగల వాద్యములు సుషిరములు. వంశము, పావము – పావికము, మురళి, మధుకరీ, కాహళము, తుండికి, చుక్కా, శృంగము, శంఖము మున్నగునవి సుషివాద్యముల భేదములు.

ఈ వాద్యములలో వంశవాద్యము ముఖ్యముగా చెప్ప బడినది. ఈ వాద్యమును నేడు వేణువని వ్యవహరించుచున్నారు. పై సుషిర వాద్యములలోని కాహళమను వాద్యము నేడు సన్నాయి లేక నాగస్వరము అని వ్యవహరింపబడుచున్నది.

సుషిర వాద్యములందు వాయువును పూరించుటచేత నాదము కలుగుచున్నదిగాన ఈ నాదము వాయుజ మనబడినది.

ఇంతవరకు చెప్పబడిన తతములు, సుషిరములు అను వాద్యాములు మాత్రమే రాగగీతాదులను అనుష్ఠించుటకు అనుకూలములు. వీట్లయందు రాగగీతాదులు స్వరములచేత సాధింపనగును.

3. అవనద్ధ వాద్యములు

చర్మముచేత కట్టబడి ముఖముగల వాద్యములు అవ నద్ధములు.

పటహము, మర్దలము, హుడుక్క, కరాట, ఘటము, ఘడసము, ఢవసము, ఢక్కా, కుడుక్కా, కుడువము, రుంజా, డమరుకము, డక్కా, మణిడక్క, డక్కులీ, సెల్లుకము, ఝల్లరీ, భాణము, త్రివళి, దుందుభి, భేరీ, నిస్సాణము, తుంబ కము మున్నగునవి అవనద్ధ వాద్యములభేదములు.

వీనిలో మర్దలము నేడు ముఖ్యమైనదిగా యున్నది. ఈ మర్దల వాద్యమునే నేడు మృదంగమని వ్యవహరించుచున్నారు.

ఈ వాద్యములయందు నాదము కలుగుటకు ముఖ్య ముగా చర్మమే కారణముగాన ఇందలి నాదము చర్మజ మన బడినది.

4. ఘన వాద్యములు

అభిఘాతము వలన యేదివాయించబడునో అదిఘనము.

కంచుతాళము, ఘంట, క్షుద్రఘంటికా, జయఘంటా, కమ్రా, శుక్తిపట్టము మొదలగునవి ఘన వాద్య భేదములు.

ఈ వాద్యములు లోహముచేత నిర్మింపబడిన వగులచేత వీట్ల యందలి నాదము లోహజమనబడినది. కాళ్లగజ్జెలు మున్నగు వానిని వాద్యములలోనికి చేర్చలేదు.

అవనద్ధవాద్యములు, ఘనవాద్యములు అక్షరముల క్రమముచేత సాధింపతగినవి. ఈ అక్షరములకు కొనుగోలు శబ్దమనియును, వాద్యాక్షరము లనియును వ్యవహరించు చున్నారు. అవి తకతకాదులు.

ఈ వాద్యములు రాగ గీతాదులను అనుష్టించుటకు అనుకూల పడవు. ఇవి తాళ ప్రధానములు.

ఇంతవరకు వివరింపబడిన తతాది చతుర్విధ వాద్యములను వాదనముచేయుట (వాయించుట) 1. శుష్కము, 2. గీతానుగము, 3. నృత్తానుగము, 4. ఉభయానుగము అని నాలుగు విధములు.

(1) అందు గీత, నృత్తములు లేకుండా చేయబనడి వాదనము శుష్కవాద్యము.

(2) గీతమును (గానమును) అనుసరించు వాదనము గీతానుగము.

(3) నృత్తము (నృత్యము) ను అనుసరించు వాదనము నృత్తానుగము.

(4) గీత, నృత్తముల వెంటిని అనుసరించు వాదనము ఉభయానుగము.

రాజాభిషేక మందును, యాత్రోత్సవము నందును, వివాహాది సర్వమంగళ కార్యముల యందును, ఉత్పాతము, సంభ్రమము, యుద్ధము వీటియందును, వీరరౌద్ర రసములను పొందిన నాటకముల యందును, సమస్త వాద్యములను వాయించవలెను.

స్వల్ప మంగళములయందు కొన్నిమాత్రమే వాయించ తగినవి.

ఈ వాద్యములు రసికులకును, గాయకులకును, నాట్యము చేయు వారికిని, విశ్రాంతిని కలిగించి ఉత్సాహమును కలుగ జేయుచున్నవి.

వీనులయొక్క మంగళము కొరకును, హృదయస్ఫూర్తి కొరకును, దుఃఖోన్మూలనము కొరకును ఉపయోగపడుచున్నవి.

మరియును గీత, నృత్యముల యందుండెడు లోపములను కప్పివేయుచున్నవి.

౫. తంబుర శ్రుతి

గానమునందు ఆధారముగ ప్రమాణముకొరకు నొక శ్రుతిని నియమించుకొనవలయును. అట్టి శ్రుతియే మధ్యస్థాయి ప్రారంభషడ్జము. గానమునందు ప్రథమమున నియమించుకొను శ్రుతినాదము (ఆధారషడ్జము) ఒకటే అయినను సహాయము

కొరకును, రక్తికొరకును ఈ ఆధారషడ్జముతోపాటు మధ్య స్థాయిపంచమమును పై షడ్జమును అనగా తారస్థాయి ప్రారంభ షడ్జమునుకూడ నిర్ణయించుకొనుచున్నారు. అందువలన శ్రుతి కూర్చుకొనుటయనిన సాధారణముగ పైవిధముగ "స ప స" లను పట్టుటయని తాత్పర్యము.

వేదగానము, లౌక్యగానము అని గానము రెండు విధ ములు. ఈ రెండు గానములకును అనురణనముగల రెండు వాద్యములు ఆధార శ్రుతికొరకు నిర్ణయించబడినవి. వేదగాన మునకు ఆధారశ్రుతి ప్రణవము అనగా 'ఓం' అనునది. లౌక్య గానమునకు మధ్యస్థాయి ప్రారంభ షడ్జము. ఇదియే ఆధార శ్రుతి. శ్రుత్యాదులద్వారా జనరంజకము కలుగజేయుటకొరకు ఏర్పడినది లౌక్యగానము.

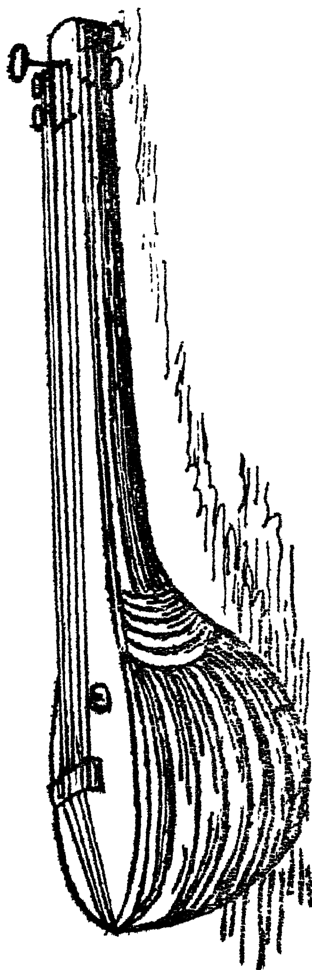
వేదగానమునకు ఆధార శ్రుతియైన ప్రణవమును అను ష్ఠించుటకుగాను కంచుగంటను, లౌక్యగానములలో గాత్రి గానమునకును, జంత్ర వాద్య గానమునకును తంబురయను వాద్యమును ఆధారశ్రుతి కొరకు నిర్ణయించబడినది. అటులనే సుషిర వాద్యగానమునకు ఆయావాద్యముల ధర్మముగల సుషిర వాద్యమే ఆధారశ్రుతి కొరకు నిర్ణయించబడినది.

జంత్రగాత్రజ్ఞులు తంబురవంటి జంత్ర వాద్యమునుతప్ప మరియేయితర వాద్యమును శ్రుతికొరకు నిర్ణయించుకొనినను

అట్టివారికి శ్రుతిజ్ఞానము సంపూర్తిని నొందదు. విద్వాంసులైన వారు గత్యంతరములేక యితర వాద్యములను ఎన్నడైన శ్రుతికొరకు నిర్ణయించు కొనినను అంతప్రమాదము ఉండదు గాని విద్యార్థులు మాత్రము తంబుర నే శ్రుతికొరకు నిర్ణయించు కొనవలయును. తంబుర నాదమునందు అనేక విశేషములు గలవు.

తంబురయందు గల నాలుగు తీగలలో మధ్యనుండు రెండు షడ్జతంత్రులలోను ఒక దానిని ముందు గాత్రమునకు అనుకూలమగు నటుల శ్రుతిని నిర్ణయించుకొని పిమ్మట రెండవ తంత్రియందలి శ్రుతి నాదమునుకూడ మొదట నిర్ణయించు కొనబడిన తంత్రినాదముతో సమానముగా జేయువలయును. అప్పుడు మొదటి తంత్రియందలి శ్రుతినాదమందు మనస్సులగ్నమైననేగాని రెండవదానిని దానితో సమానముగ శ్రుతి జేయుట కుదురదు. అందువలన శ్రుతి జ్ఞానము కలుగుటకు తంబురను శ్రుతి జేయుటతోనే ప్రారంభమగును. ఈ విధముగ శ్రుతిజ్ఞానము కలిగినవిద్యార్థులుతమకుచెప్పిన పాఠమును వెంటనే గుర్తించి నిరంతరము గురువు సమీపమున నుండనక్కరలేక యే దోషములులేక గానమును అభ్యసింపగలుగుదురు. మరియును స్వల్పకాలముననే ఉత్తీర్ణులగుదురు గనుక సలక్షణమైన గానము నపేక్షించువారు విధిగా తంబుర నే ఆధార షడ్జముకొరకు నియమించు కొనవలయును.

తంబురయందుగల నాలుగు తీగలు ఈ దిగువపటము నందు ఉదహరించిన ప్రకారము శ్రుతి చేయబడుచున్నవి.

ఇందు 1 వ తంత్రిని మంద్రపంచమ నాదములోను, 2, 3 వ తంత్రులను మధ్యషడ్జనాదములోను, 4 వ తంత్రిని మంద్రషడ్జనాదములోను శ్రుతి జేయవలెను.

9 గీతాదుల లక్షణములు

1. గీతము

గీతమన సామాన్యముగా గానమని తాత్పర్యము. ఇదిగాక శాస్త్రగ్రంథములందు ప్రత్యేక గీత లక్షణములు చెప్పబడినవి. కాని వానికి ఈనాడు వ్యవహారము లోపించినది. నేడు గానమును నేర్చుకొనువారు తాళాలంకారములు అయిన పిమ్మట గీతములను కొన్నిటిని అభ్యసించుచున్నారు. ఇవి పిళ్లారి గీతములని, ఘనరాగ గీతములు అని రెండువిధములుగానున్నవి.

దైవపరముగా చెప్పబడిన కీర్తనలు పిళ్లారి గీతములనబడినవి. ఈ వ్యవహారము కన్నడదేశ సాంప్రదాయమును ననుసరించి వచ్చినది. అందువలన గీతమునకా పేరువచ్చినది. ఈ గీతములు పుండరీక విఠలుడను భక్తునిచే చెప్పబడినవి. నాట, గౌళ, ఆరభి, శ్రీరాగము, వరాళి మున్నగు ఘనరాగములలో చెప్పబడుటచేత కొన్ని ఘనరాగగీతము లనబడినవి. ఈ పేర్లు వీట్లకు రాగములను పురస్కరించుకొని వచ్చినవి.

పై గీతములకు ప్రత్యేకలక్షణములు ఎచ్చటను కనుపించుటలేదు. సాధారణముగా గానయోగ్యములగు రచనలన్నిటికిని గీతములనుటకలదు. సాహిత్యభాగము పూర్తిగాయున్నదిగాన గీతమనబడినదని కొందరనుచున్నారు. గాని ఆనియమము ఎచ్చటనులేదు. సాహిత్యము తక్కువయైన దానికిని, సాహిత్యము పూర్తిగాగల దానికిని గూడ గీతము లనియే శాస్త్రమునిర్ణయించుచున్నది.

మరియును పై పిళ్లారిగీతములును, ఘనరాగగీతములును పుట్టకపూర్వమే గీతమను వ్యవహారముకలదు. గీతమన పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము అనున్యాయమున లేనివని కొందరను చున్నారు. అట్టి నిర్ణయము ఎచ్చటను కనుపించుటలేదు. ఈనాడు అట్టి కీర్తనలు అనేకములుగలవు. కాని అవిగీతములని వ్యవహరింపబడుటలేదు. కృతులన చేయబడినవి. కీర్తనలన కీర్తింపబడునవి, తరంగములన తరంగమనుపేరుగల 12 ఆశ్వాసములతో కూడిన గ్రంధమునందలి గానయోగ్యమగు రచనల పేరు. ఈ విధముగ గానయోగ్యములగు గద్యపద్యపదములు ప్రత్యేక నామములతో వ్యవహరింపబడుచున్నను అన్నిటికిని గీతములనియే తాత్పర్యము.

లక్షణ గీతము

సాహిత్యమునందు రాగలక్షణ మంతయు వివరింపబడిన కీర్తనకు లక్షణగీతమనిపేరు. అట్టి కీర్తనను ఏ స్వరములతో ఎట్టిరాగమున గానముచేయుదగునో అందలి అర్థము బోధించును. రాగలక్షణమును బోధించుటకొరకు యిట్టి గీతములు ప్రధమసోపానముగనున్నవి.

రాగలక్షణముల ననుసరించి యివి శుద్ధములని, ఛాయాలగములని, సూడలని మూడువిధములుగా చెప్పబడినవి. ఇందు సూడ అనునది దేశీయపదము. శాస్త్రమందు చెప్పబడిన ప్రకారము రాగఛాయను పొందినగీతము శుద్ధసాలగ సూడమని చెప్పబడినది. సాలగ మనినను ఛాయాలగమనినను సమానార్థకములు. ఛాయాలగ పదవికారమే సాలగము. సాలగ సూడ గీతములు ధ్రువాది సప్తతాళముల భేదములననుసరించి ఏడు

షేపములుగా చెప్పబడినవి. లక్షణగీతములనుబోలి రాగలక్ష ణము లేకయే చెప్పబడిన కీర్తనలుకూడ గీతములనబడుచున్నవి. అవియే పైఘనరాగగీతములు మున్నగునవి.

గోవిందదీక్షితులు, పైడాల గురుమూర్తి శాస్త్రి, వేంకట మఖి, గోవిందాచార్యులు, రామామాత్యుడు, పురందరదాసు మున్నగువారు గీతములను పేరగేయ రచనలను జేసిరి. అష్టభాషా పదయుక్తమును, అయ్యా, అంబో, తియ్యా అను పదములతోను స్వరరాగములతో గానముచేయబడునది గీతమనికూడకలదు. ఇది దేశీయమైన లక్ష్యము ననుసరించి చేయబడిననిర్ణయము

2. స్వరజతి

స్వరజతికూడ రాగమును అభ్యసించుటకు తోడ్పడును. ఆనాడు అభినయించు నర్తకులకొరకు స్వజతులు ఏర్పడినవి. యిందలి సాహిత్యార్థముకూడ తదనుగుణ్యముగానేయుండును. వీనిలో కొన్నిమాత్రము భక్తితో దైవపరముగాచెప్పబడినవి.

శ్యామా శాస్త్రి, మెలట్టూరు వెంకట్రామశాస్త్రి, స్వాతి తిరునాళ్, వాలాజీపేట కృష్ణస్వామి భాగవతులు మున్నగువారు స్వరజతులనుచెప్పిరి.

3. జతిస్వరము

పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము న్యాయములోనుండి మాతువు (సాహిత్యము) లేక ధాతువు (స్వరము) మాత్రమే యుండి నృత్యకాలక్షేపమున కుపయుక్తమగునట్టి రచన జతిస్వర మనబడినది. జతిస్వరమనునది దేశీయమైన వ్యవహారము. దీనినడక మధ్యమకాలములోనుండును. దీనిని స్వరపల్లవి అని కూడా అందురు.

(౩) తానము

పునరుక్తి లేని స్వరసమూహమునకు తానమని పేరు. ఈ తానములు శుద్ధములని, కూటములని రెండు విధములు.

సప్తస్వరముల నుండి పునరుక్తులు లేక క్రమయుక్తము లైన శుద్ధస్వర సమూహమునకు శుద్ధతానమని పేరు.

సప్తస్వరములనుండి పునరుక్తులులేక క్రమమును వదలి ఏర్పడిన (స్వరప్రస్తారములందలి) స్వరసమూహములకు లేక అట్టి స్వర ప్రస్తారములకు కూటతానములని పేరు.

ఈవిధముగు శుద్ధ, కూట తానములను మాత్రమే మేళ వించి ఏ దేనియొక రాగమునను సరించి రక్తికలుగునటుల పాడుట లేక వాద్యమునందనుష్ఠించుట నేడు తానమని వ్యవహరింప బడుచున్నది. ఇందు తాళముతో నిమిత్తములేదు గాని లయమాత్రము ఉండును. గాత్రముతో ఈ తానమునునుష్ఠించు వారు "అనంతా" అను పదమునుచేర్చి గానము చేయు చున్నారు.

కొందరు రాగముపై కాలమే తానమనుచున్నారు అది సరికాదు. సాధారణముగనే కొందరు రాగమును పై కాల ములో ననుష్ఠించుచున్నారు. విళంబకాలములో నిలుపలేక వారటుల చేయుచున్నారు. అంతమాత్రమున అది తానమగుట లేదు. తానముగూడ త్రికాలములలో ననుష్ఠింపదగును. రాగము ఒకటేఅయినను తానముయొక్క ధోరణికిని రాగము యొక్క ధోరణికిని నడకలో భేదాగలదు,

ఆర్చికము, గాథికము, సామికము, స్వరాంతరము, ఔడువము, షాడవము, సంపూర్ణము అని తానములు ఏడు విధములు.—

ఒక స్వరము గలది ఆర్చికము
రెండు స్వరములు గలది గాథికము
మూడు స్వరములు గలది సామికము
నాలుగు స్వరములు గలది స్వరాంతరము
అయిదు స్వరములు గలది ఔడువము
ఆరు స్వరములు గలది షాడవము
ఏడు స్వరములు గలది సంపూర్ణము

ఈ విధములందు శుద్ధ, కూట తానములు కొన్ని ఈ దిగువను ఉదహరింపబడుచున్నవి. కాని కూటతానములలో గాథికతానము లుండవు. అందువలన అవిమాత్రము ఆరు విధములు.

శుద్ధ తానములు		కూట తానములు	
1. సంపూర్ణము	స రి గ మ ప ధ ని	1. సంపూర్ణ తానములు	రి స గ మ ప ని ధ గ మ ధ ప ని రి స
2. షాడవ తానములు	స రి గ మ ప ధ స గ మ ప ధ ని రి గ మ ప ధ ని	2. షాడవ తానములు	స గ రి ప మ ధ రి గ మ స ని ధ
3. ఔడువ తానములు	స రి గ మ ప స మ ప ధ ని స రి గ ప ధ	3. ఔడువ తానములు	స మ గ ప ధ రి స గ మ ని
4. స్వరాంతర తానములు	స రి గ మ రి గ మ ప రి మ ప ధ	4. స్వరాంతర తానములు	స గ రి మ రి స మ గ

శుద్ధ తానములు

5. సామిక తానములు — స రి గ / మ ప ధ / రి మ ధ

6. గాధిక తానములు — స రి / మ ప / గ ధ

7. ఆర్చిక తానములు — స / రి / గ

కూట తానములు

5. సామిక తానములు — స గ రి / ధ మ ప

6. గాధిక తానములు — రి స / మ గ

10. వాగ్గేయకారుల చరిత్ర

పురందర విఠలదాసు

ఈయన కర్ణాటక బ్రాహ్మణుడు. మధ్వ (ద్వైత) మతస్థుడు. కర్ణాటకభాషలో గొప్పపండితుడు. పరమ భక్తాగ్రేసరుడు. ఇతడు మొదట కోటీశ్వరుడుగా నుండెను. పండరి పురమందు వేంచేసియున్న శ్రీ పాండురంగ విఠలుస్వామి వారి భక్తుడయ్యెను. భక్త్యాతిశయము వలన విరక్తికలిగి సంగీత సాహిత్యములందు మంచి పండితుడగుటచే ఒక్కొక్క సందర్భమున చేసిన కీర్తనలచే శ్రీ పాండురంగవిఠలు స్వామియొక్క ప్రసన్నతను జెందినవాడై యుండెను. అద్భుతములైన ఇతని చరిత్రలు అనేకములుగలవు. నేటికిని సంగీతమున వాడుకలో గల పిళ్లారిగీతములను ఈ మహనీయుడే రచించెను. మధ్వమత మఠాధిపతులు వారివారి యాస్థాన దేవతాసన్నిధులందు వీరి కీర్తనలను నేటికిని పాడి కొనియాడుచున్నారు. ఈతని కీర్తనలు వేదాంతవిషయమైనవి అనేకములుగలవు. ఈ పురందరవిఠల దాసులు అహోబలుని కాలమునకు మునుపే యుండినటుల కొందరు చెప్పుచున్నారు. ఈయన సూళాదులను కీర్తనలను రచించెను.

లక్ష్యము

సూచనలు

1. గానము నభ్యసించు సమయమున సమగ్రీవ శిరఃకాయుడై కూరుచుండవలెను.
2. తాళమును వేయునపుడు చేతులనుగాని మోచేతులనుగాని కాళ్లమీద ఆనించకూడదు.
3. తాళమును కాలిమీద వేయగూడదు.
4. చేతులతో తాళమును వేయునపుడు ఎడమచేయి ఏమియు కదలకూడదు. ఎడమచేతి అర్ధచంద్రహస్తమునందు తాళమును వేయవలెను. మనిషి ఊగకూడదు, కదలకూడదు. చేతులు భుజములవద్దనుంచి కూడ కదలించకూడదు. ఉసి అను క్రియను వేయునపుడు వ్రేళ్లను ముందునకు విసరవలయును. అంతేగాని మొత్తముచేతిని వెలకిలగాచేసి ముందునకు తీసుకొనిరాకూడదు.
5. గురువువద్ద పాఠము నేర్చునపుడు ఏసందర్భముననుగూడ దిక్కుల జూడకూడదు. పరాకులేక యుండవలయును.

11. సరళీ స్వరములు

మాయామాళవగౌళ రాగము—త్రిపుట తాళము—చతురస్రజాతి

1 స రి గ మ - ప ధ - ని స̇ ।	స̇ ని ధ ప - మ గ - రి స ।
2 స రి గ మ - స రి - గ మ ।	స రి గ మ - ప ధ - ని స̇ ।
స̇ ని ధ ప - స̇ ని - ధ ప ।	స̇ ని ధ ప - మ గ - రి స ।
3 స రి గ మ - స రి - స రి ।	స రి గ మ - ప ధ - ని స̇ ।
స̇ ని ధ ప - స̇ ని - స̇ ని ।	స̇ ని ధ ప - మ గ - రి స ।
4 స రి గ మ - పా - స రి ।	స రి గ మ - ప ధ - ని స̇ ।
స̇ ని ధ ప - మా - స̇ ని ।	స̇ ని ధ ప - మ గ - రి స ।
5 స రి గ మ - పా - పా ।	స రి గ మ - ప ధ - ని స̇ ।
స̇ ని ధ ప - మా - మా ।	స̇ ని ధ ప - మ గ - రి స ।
6 స రి గ మ - ప మ - గ రి ।	స రి గ మ - ప ధ - ని స̇ ।
స̇ ని ధ ప - మ ప - ధ ని	స̇ ని ధ ప - మ గ - రి స ।
7 స రి గ మ - ప మ - ధ ప ।	స రి గ మ - ప ధ - ని స̇ ।
స̇ ని ధ ప - మ ప - గ మ ।	స̇ ని ధ ప - మ గ - రి స ।
8 స ప మ ప - గ మ - రి గ ।	స రి గ మ - ప ధ - ని స̇ ।
ప స̇ ని స̇ - ధ ని - ప ధ ।	స̇ ని ధ ప - మ గ - రి స ।
9 సా̇ ని ధ - నీ - ధ ప ।	ధా ప మ - పా - పా ।
గ మ ప ధ - ని ధ - ప మ ।	గ మ ప గ - మ గ - రి స ।
10 స̇ స̇ ని ధ - ని ని - ధ ప ।	ధ ధ ప మ - పా - పా ।
గ మ ప ధ - ని ధ - ప మ	గ మ ప గ - మ గ - రి స ।

12. జంట స్వరములు

1. స స రి రి గ గ మ మ - ప ప ధ ధ - ని ని స̇ స̇ ।
స̇ స̇ ని ని ధ ధ ప ప - మ మ గ గ - రి రి స స ।

2. స స రి రి గ గ మ మ - రి రి గ గ - మ మ ప ప ।
గ గ మ మ ప ప ధ ధ - మ మ ప ప - ధ ధ ని ని ।
ప ప ధ ధ ని ని స̇ స̇ - స̇ స̇ ని ని - ధ ధ ప ప ।
ని ని ధ ధ ప ప మ మ - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ ।
ప ప మ మ గ గ రి రి - మ మ గ గ - రి రి స స ।

3. స స రి రి గ గ రి రి - స స రి రి - గ గ మ మ ।
రి రి గ గ మ మ గ గ - రి రి గ గ - మ మ ప ప ।
గ గ మ మ ప ప మ మ - గ గ మ మ - ప ప ధ ధ ।
మ మ ప ప ధ ధ ప ప - మ మ ప ప ధ ధ ని ని ।
ప ప ధ ధ ని ని ధ ధ - ప ప ధ ధ ని ని స̇ స̇ ।
స̇ స̇ ని ని ధ ధ ని ని - స̇ స̇ ని ని - ధ ధ ప ప ।
ని ని ధ ధ ప ప ధ ధ - ని ని ధ ధ - ప ప మ మ ।
ధ ధ ప ప మ మ ప ప - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ ।
ప ప మ మ గ గ మ మ - ప ప మ మ గ గ రి రి ।
మ మ గ గ రి రి గ గ - మ మ గ గ - రి రి స స ।

4. మ మ గ గ రి రి గ గ - స స రి రి గ గ మ మ ।
ప ప మ మ గ గ మ మ - రి రి గ గ - మ మ ప ప ।
ధ ధ ప ప మ మ ప ప - గ గ మ మ - ప ప ధ ధ ।
ని ని ధ ధ ప ప ధ ధ - మ మ ప ప - ధ ధ ని ని ।
స̇ స̇ ని ని ధ ధ ని ని - ప ప ధ ధ - ని ని స̇ స̇ ।
ప ప ధ ధ ని ని ధ ధ - స̇ స̇ ని ని - ధ ధ ప ప ।
మ మ ప ప ధ ధ ప ప - ని ని ధ ధ - ప ప మ మ ।
గ గ మ మ ప ప మ మ - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ ।

రి రి గ గ మ మ గ గ - ప ప మ మ - గ గ రి రి ।
స స రి రి గ గ రి రి - మ మ గ గ - రి రి స స ।

5. స మ గ మ రి గ స రి - స స రి రి - గ గ మ మ ।
రి ప మ ప గ మ రి గ - రి రి గ గ - మ మ ప ప ।
గ ధ ప ధ మ ప గ మ - గ గ మ మ - ప ప ధ ధ ।
మ ని ధ ని ప ధ మ ప - మ మ ప ప - ధ ధ ని ని ।
ప స̇ ని స̇ ధ ని ప ధ - ప ప ధ ధ - ని ని స̇ స̇ ।
స̇ ప ధ ప ని ధ స̇ ని - స̇ స̇ ని ని - ధ ధ ప ప ।
ని మ ప మ ధ ప ని ధ - ని ని ధ ధ - ప ప మ మ ।
ధ గ మ గ ప మ ధ ప - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ ।
ప రి గ రి మ గ ప మ - ప ప మ మ - గ గ రి రి ।
మ స రి స గ రి మ గ - మ మ గ గ - రి రి స స ।

సూచనలు

1. సరళీలు, జంటలు, వీని స్వరస్థానములు బాగాకుదిరిన పిమ్మటనే క్రమముగా రెండు మూడు కాలములలో అభ్యసించవలయును.
2. ఒక్కొక్క స్వరమును ప్రత్యేకముగా శ్రుతిలో కలియునటుల అభ్యసించవలయును.
3. సరళీలను, జంటలను అన్నిటిని అభ్యసించుటకు అవకాశము లేనివారు కొన్నిటిని అభ్యసించవచ్చును.
4. స్వరస్థానములు బాగాకుదిరిన పిమ్మట స్వరాక్షరములకు బదులు స్వరనాదములను అ, ఇ, ఉ. ఎ, ఒ అను ఐదు అక్షరములచేత ప్రత్యేకముగా మూడుకాలములలోను అభ్యసించవలయును.

రి రి గ గ మ మ గ గ - ప ప మ మ - గ గ రి రి ।
స స రి రి గ గ రి రి - మ మ గ గ - రి రి స స ।

5\. స మ గ మ రి గ స రి - స స రి రి - గ గ మ మ ।
రి ప మ ప గ మ రి గ - రి రి గ గ - మ మ ప ప ।
గ ధ ప ధ మ ప గ మ - గ గ మ మ - ప ప ధ ధ ।
మ ని ధ ని ప ధ మ ప - మ మ ప ప - ధ ధ ని ని ।
ప స̇ ని స̇ ధ ని ప ధ - ప ప ధ ధ - ని ని స̇ స̇ ।
స̇ ప ధ ప ని ధ స̇ ని - స̇ స̇ ని ని - ధ ధ ప ప ।
ని మ ప మ ధ ప ని ధ - ని ని ధ ధ - ప ప మ మ ।
ధ గ మ గ ప మ ధ ప - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ ।
ప రి గ రి మ గ ప మ - ప ప మ మ - గ గ రి రి ।
మ స రి స గ రి మ గ - మ మ గ గ - రి రి స స ।

సూచనలు

1. సరళీలు, జంటలు, వీని స్వరస్థానములు బాగాకుదిరిన పిమ్మటనే క్రమముగా రెండు మూడు కాలములలో అభ్యసించవలయును.
2. ఒక్కొక్క స్వరమును ప్రత్యేకముగా శ్రుతిలో కలియునటుల అభ్యసించవలయును.
3. సరళీలను, జంటలను అన్నిటిని అభ్యసించుటకు అవకాశము లేనివారు కొన్నిటిని అభ్యసించవచ్చును.
4. స్వరస్థానములు బాగాకుదిరిన పిమ్మట స్వరాక్షరములకు బదులు స్వరనాదములను అ, ఇ, ఉ, ఎ, ఒ అను ఐదు అక్షరములచేత ప్రత్యేకముగా మూడుకాలములలోను అభ్యసించవలయును.

14. తగ్గుస్థాయి స్వరములు

1. స̇ ని ధ ప మ గ రి స – సా̇ ; సా̇ ;
గ రి స ని̣ స రి గ మ – స రి గ మ ప ధ ని స̇

2. స̇ ని ధ ప మ గ రి స – సా̇ ; సా̇ ;
గ రి స ని̣ స స ని̣ స – స ని̣ స రి గ మ ప మ
గ రి స ని̣ స రి గ మ – స రి గ మ ప ధ ని స̇

3. స̇ ని ధ ప మ గ రి స – సా̇ ; సా̇ ;
గ రి స ని̣ ధ ని̣ స రి – స ని̣ స రి గ మ ప మ
గ రి స ని̣ స̇ స̇ ని̣ స – స ని̣ స రి గ మ ప మ
గ రి స ని̣ స రి గ మ – స రి గ మ ప ధ ని స̇

4. స̇ ని ధ ప మ గ రి స – సా̇ ; సా̇ ;
గ రి స ని̣ ధ ప̣ ధ ని̣ – స ని̣ స రి̇ గ మ ప మ
గ రి స ని̣ ధ ని̣ స రి – స ని̣ స రి గ మ ప మ
గ రి స ని̣ స స ని̣ స – స ని̣ స రి గ మ ప మ

5. స̇ ని ధ ప మ గ రి స – సా̇ ; సా̇ ;
గ రి స ని̣ ధ ప̣ మ ప̣ – ధ ని̣ స రి గ మ ప మ
గ రి స ని̣ ధ ప̣ ధ ని̣ – స ని స రి గ మ ప మ
గ రి స ని̣ ధ ని̣ స రి – స ని̣ స రి గ మ ప మ
గ రి స ని స స ని̣ స – స ని̣ స రి గ మ ప మ
గ రి స ని స రి గ మ – స రి గ మ ప ధ ని స

15. దాటుస్వరములు

1. స మ గ మ రి గ స రి – రి ప మ ప గ మ రి గ
గ ధ ప ధ మ ప గ మ – మ ని ధ ని ప ధ మ ప
ప స ని స ధ ని ప ధ – ధ రి̇ స̇ రి̇ ని స̇ ధ ని
ని గ̇ రి̇ గ̇ స̇ రి̇ ని స̇ – స̇ ప ధ ప ని ధ స̇ ని
ని మ ప మ ధ ప ని ధ – ధ గ మ గ ప మ ధ ప
ప రి గ రి మ గ ప మ – మ స రి స గ రి మ గ
గ ని̣ స ని̣ రి స గ రి – రి ధ̣ ని̣ ధ̣ స ని̣ రి స

2. స రి స గ రి గ స రి – రి గ రి మ గ మ రి గ
గ మ గ ప మ ప గ మ – మ ప మ ధ ప ధ మ ప
ప ధ ప ని ధ ని ప ధ – ధ ని ధ స ని స ధ ని
ని స̇ ని రి̇ స̇ రి̇ ని స̇ – స̇ ని స̇ ధ ని ధ స̇ ని
ని ధ ని ప ధ ప ని ధ – ధ ప ధ మ ప మ ధ ప
ప మ ప గ మ గ ప మ – మ గ మ రి గ రి మ గ
గ రి గ స రి స గ రి – రి స రి ని స ని రి స

3. స స రి రి – స స గ గ – స స మ మ – గ గ రి రి
స స రి రి – గ స రి గ – స స రి రి – గ గ మ మ
రి రి గ గ – రి రి మ మ – రి రి ప ప – మ మ గ గ
రి రి గ గ – మ రి గ మ – రి రి గ గ – మ మ ప ప
గ గ మ మ – గ గ ప ప – గ గ ధ ధ – ప ప మ మ
గ గ మ మ – ప గ మ ప – గ గ మ మ – ప ప ధ ధ
మ మ ప ప – మ మ ధ ధ – మ మ ని ని – ధ ధ ప ప
మ మ ప ప – ధ మ ప ధ – మ మ ప ప – ధ ధ ని ని

ప ప ధ ధ - ప ప ని ని - ప ప సి సి - ని ని ధ ధ

ప ప ధ ధ - ని ప ధ ని - ప ప ధ ధ - ని ని సి సి

సి సి ని ని - సి సి ధ ధ - సి సి ప ప - ధ ధ ని ని

సి సి ని ని - ధ సి ని ధ - సి సి ని ని - ధ ధ ప ప

ని ని ధ ధ - ని ని ప ప - ని ని మ మ - ప ప ధ ధ

ని ని ధ ధ - ప ని ధ ప - ని ని ధ ధ - ప ప మ మ

ధ ధ ప ప - ధ ధ మ మ - ధ ధ గ గ - మ మ ప ప

ధ ధ ప ప మ ధ ప మ - ధ ధ ప ప - మ మ గ గ

ప ప మ మ - ప ప గ గ - ప ప రి రి - గ గ మ మ

ప ప మ మ - గ ప మ గ - ప ప మ మ - గ గ రి రి

మ మ గ గ - మ మ రి రి - మ మ స స - రి రి గ గ

మ మ గ గ - రి మ గ రి - మ మ గ గ - రి రి స స||

16. అలంకారములు

(1) ధ్రువతాళము I0II

చతురశ్ర జాతి	లఘువు I	ద్రుతము 0	లఘువు I	లఘువు I	14 క్రియలు
	స రి గ మ	గ రి	స రి గ రి	స రి గ మ	
	రి గ మ ప	మ గ	రి గ మ గ	రి గ మ ప	
	గ మ ప ధ	ప మ	గ మ ప మ	గ మ ప ధ	
	మ ప ధ ని	ధ ప	మ ప ధ ప	మ ప ధ ని	
	ప ధ ని స̇	ని ధ	ప ధ ని ధ	ప ధ ని స̇	
	స̇ ని ధ ప	ధ ని	స̇ ని ధ ని	స̇ ని ధ ప	
	ని ధ ప మ	ప ధ	ని ధ ప ధ	ని ధ ప మ	
	ధ ప మ గ	మ ప	ధ ప మ ప	ధ ప మ గ	
	ప మ గ రి	గ మ	ప మ గ మ	ప మ గ రి	
	మ గ రి స	రి గ	మ గ రి గ	మ గ రి స	

(2) మఠ్యతాళము I0I

చతురశ్ర జాతి	లఘువు I	ద్రుతము 0	లఘువు I	10 క్రియలు
	స రి గ రి	స రి	స రి గ మ	
	రి గ మ గ	రి గ	రి గ మ ప	
	గ మ ప మ	గ మ	గ మ ప ధ	
	మ ప ధ ప	మ ప	మ ప ధ ని	
	ప ధ ని ధ	ప ధ	ప ధ ని స̇	
	స̇ ని ధ ని	స̇ ని	స ని ధ ప	
	ని ధ ప ధ	ని ధ	ని ధ ప మ	
	ధ ప మ ప	ధ ప	ధ ప మ గ	
	ప మ గ మ	ప మ	ప మ గ రి	
	మ గ రి గ	మ గ	మ గ రి స	

(3) రూపకతాళము ০।

చతురశ్ర జాతి	ద్రుతము O	లఘువు ।	6 క్రియలు
	స రి	స రి గ మ	
	రి గ	రి గ మ ప	
	గ మ	గ మ ప ధ	
	మ ప	మ ప ధ ని	
	ప ధ	ప ధ ని సే	
	సే ని	సే ని ధ ప	
	ని ధ	ని ధ ప మ	
	ధ ప	ధ ప మ గ	
	ప మ	ప మ గ రి	
	మ గ	మ గ రి స	

(4) ఝంపతాళము ।◡০

మిశ్ర జాతి	లఘువు ।	అనుద్రుతము ◡	ద్రుతము O	10 క్రియలు
	స రి గ స రి స రి	గ	మా	
	రి గ మ రి గ రి గ	మ	పా	
	గ మ ప గ మ గ మ	ప	ధా	
	మ ప ధ ప ప మ ప	ధ	నీ	
	ప ధ ని ప ధ ప ధ	ని	సాం	
	సే ని ధ సే ని సే ని	ధ	పా	
	ని ధ ప ని ధ ని ధ	ప	మా	
	ధ ప మ ధ ప ధ ప	మ	గా	
	ప మ గ ప మ ప మ	గ	రీ	
	మ గ రి మ గ మ గ	రి	సా	

(౫) త్రిపుటతాళము (ఆది) ౦౦

చతురశ్ర జాతి	లఘువు I	ద్రుతము O	ద్రుతము O	8 క్రియలు
	స రి గ రి	స రి	గ మ	
	రి గ మ గ	రి గ	మ ప	
	గ మ ప మ	గ మ	ప ధ	
	మ ప ధ ప	మ ప	ధ ని	
	ప ధ ని ధ	ప ధ	ని స̇	
	స̇ ని ధ ని	స̇ ని	ధ ప	
	ని ధ ప ధ	ని ధ	ప మ	
	ధ ప మ ప	ధ ప	మ గ	
	ప మ గ మ	ప మ	గ రి	
	మ గ రి గ	మ గ	రి స	

(6) త్రిపుటతాళము 100

తిశ్ర జాతి	లఘువు I	ద్రుతము O	ద్రుతము O	7 క్రియలు
	స రి గ	స రి	గ మ	
	రి గ మ	రి గ	మ ప	
	గ మ ప	గ మ	ప ధ	
	మ ప ధ	మ ప	ధ ని	
	ప ధ ని	ప ధ	ని స̇	
	స̇ ని ధ	స̇ ని	ధ ప	
	ని ధ ప	ని ధ	ప మ	
	ధ ప మ	ధ ప	మ గ	
	ప మ గ	ప మ	గ రి	
	మ గ రి	మ గ	రి స	

(3) రూపక తాళము ౦।

చతురశ్ర జాతి	ద్రుతము O	లఘువు ।	6 క్రియలు
	స రి	స రి గ మ	
	రి గ	రి గ మ ప	
	గ మ	గ మ ప ధ	
	మ ప	మ ప ధ ని	
	ప ధ	ప ధ ని సీ	
	సీ ని	సీ ని ధ ప	
	ని ధ	ని ధ ప మ	
	ధ ప	ధ ప మ గ	
	ప మ	ప మ గ రి	
	మ గ	మ గ రి స	

(4) ఝంపతాళము ।◡౦

మిశ్ర జాతి	లఘువు ।	అనుద్రుతము ◡	ద్రుతము O	10 క్రియలు
	స రి గ స రి స రి	గ	మా	
	రి గ మ రి గ రి గ	మ	పా	
	గ మ ప గ మ గ మ	ప	ధా	
	మ ప ధ మ ప మ ప	ధ	నీ	
	ప ధ ని ప ధ ప ధ	ని	సాం	
	సీ ని ధ సీ ని సీ ని	ధ	పా	
	ని ధ ప ని ధ ని ధ	ప	మా	
	ధ ప మ ధ ప ధ ప	మ	గా	
	ప మ గ ప మ ప మ	గ	రీ	
	మ గ రి మ గ మ గ	రి	సా	

(5) త్రిపుటతాళము (ఆది) 100

చతురశ్ర జాతి	లఘువు I	ద్రుతము O	ద్రుతము O	8 క్రియలు
	స రి గ రి	స రి	గ మ	
	రి గ మ గ	రి గ	మ ప	
	గ మ ప మ	గ మ	ప ధ	
	మ ప ధ ప	మ ప	ధ ని	
	ప ధ ని ధ	ప ధ	ని స̇	
	స̇ ని ధ ని	స̇ ని	ధ, ప	
	ని ధ ప ధ	ని ధ	ప మ	
	ధ ప మ ప	ధ ప	మ గ	
	ప మ గ మ	ప మ	గ రి	
	మ గ రి గ	మ గ	రి స	

(6) త్రిపుటతాళము 100

తిశ్ర జాతి	లఘువు I	ద్రుతము O	ద్రుతము O	7 క్రియలు
	స రి గ	స రి	గ మ	
	రి గ మ	రి గ.	మ ప	
	గ మ ప	గ మ	ప ధ	
	మ ప ధ	మ ప	ధ ని	
	ప ధ ని	ప ధ	ని స̇	
	స̇ ని ధ	స̇ ని	ధ ప	
	ని ధ ప	ని ధ	ప మ	
	ధ ప మ	ధ ప	మ గ	
	ప మ గ	ప మ	గ రి	
	మ గ రి	మ గ	రి స	

(7) అటతాళము ।।OO

ఖండ జాతి	లఘువు ।	లఘువు ।	ద్రుతము O	ద్రుతము O	14 క్రియలు
	స రీ గా	సా రి గా	మా	మా	
	రి గా మా	రీ గ మా	పా	పా	
	గ మా పా	గా మ పా	ధా	ధా	
	మ పా ధా	మా ప ధా	నీ	నీ	
	ప ధా నీ	పా ద నీ	సాం	సాం	
	సం నీ ధా	సాం ని ధా	పా	పా	
	ని ధా పా	నీ ధ పా	మా	మా	
	ధ పా మా	ధా ప మా	గా	గా	
	ప మా గా	పా మ గా	రీ	రీ	
	మ గా రీ	మా గ రీ	సా	సా	

(8) ఏకతాళము ।

చతురశ్ర జాతి	లఘువు ।	4 క్రియలు
	స రి గ మ	
	రి గ మ ప	
	గ మ ప ధ	
	మ ప ధ ని	
	ప ధ ని స	
	స ని ధ ప	
	ని ధ ప మ	
	ధ ప మ గ	
	ప మ గ రి	
	మ గ రి స	

(9) ఏకతాళము—సంకీర్ణ జాతి

సంకీర్ణ జాతి	లఘువు	9 క్రియలు
	I	

స రి గ మ ప ధ ని సఁ రిఁ
రిఁ సఁ ని ధ ప మ గ రి స

1. ఈ అలంకారములు మూడుకాలములలోను సాధిక చేయవలెను.

2. పిమ్మట మూడుస్థాయిలలోకూడ త్రికాలములలోను సాధకచేయవలెను,

3. గాత్రమునందు మూడుస్థాయిలు, పలుకనిచో అవరోహణమునందు ఏస్థానమునుండి పలికిన ఆ స్థానమునుండి ప్రారంభించి ఆరోహణమునందు ఎంతవరకుపలికిన అంతవరకు సాధిక చేయవలెను.

---

17. గీతములు

(1) మలహరిరాగము – రూపకతాళము – చతురశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము – సమగ్రహము

మ ప - ధ స̇ స̇ రి̇ | రి̇ స̇ - ధ ప మ ప | రి మ - ప ధ మ ప
శ్రీ ఇ - గ ణ నా థ | సిం ధు - ఊ ర వ ర్ణ | క రు - ణ సా గ ర

ధ ప - మ గ రి స | స రి - మ గ రి | స రి - గ రి సా
క రి - వ ద అ న | లం - బో ద ర | ల కు - మి క రా

రి మ - ప ధ మ ప | ధ ప - మ గ రి స||
అం - బా సు త | అ మ - ర వి ను త||

మ ప - ధ స̇ స̇ రి̇ | రి̇ స - ధ ప మ ప | రి మ - ప ధ మ ప
సి ద్ధ - చా ర ణ | గ ణ - సే వి త | సి ద్ధి - వి నా య క

ధ ప - మ గ రి స | స రి - మ గ రి | స రి - గ రి సా
తే ఎ - న మొ న మొ | లం - బో ద ర | ల కు - మి క రా

రి మ - ప ధ మ ప | ధ ప - మ గ రి స||
అం - బా సు త | అ మ - ర వి ను త||

మ ప - ధ స̇ స̇ రి̇ | రి̇ స̇ - ధ ప మ ప | రి మ - ప ధ మ ప
స క - ల వి ద్యా | ఆ ది - పూ జి త | స అ - ర్వో త్త మ

ధ ప - మ గ రి స | స రి - మ గ రి | స రి - గ రి సా
తే - న మొ న మొ | లం - బో ద ర | ల కు - మి క రా

రి మ - ప ధ మ ప | ధ ప - మ గ రి స||
అం - బా సు త | అ మ - ర వి ను త||

—*—

(2) మలహరిరాగము – రూపకతాళము – చతురశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము – సమగ్రహము

ధప - మగరిస । రిమ - పధమప । ధరి - రిసధప । ధప - మగరిస
కుంద - గౌరగౌరి । గౌరి - రి ఇవర । మంద - రఅలయ । మల - నమకుట

సా - రీరీ । ధప - మగరిస । సరి - మాగరి । సరి - గరిసా॥
మం - దారా । కుసు - మఅకర । మక - రందం । వఅ - సితువా॥

ధప - మగరిస । రిమ - పధమప । ధరి - రిసధప । ధప - మగరిస
హేమ - కుంకుట । సిం - హాసన । విరు - పఅక్ష । కరు - ణఅకర

సా - రీరీ । ధప - మగరిస । సరి - మాగరి । సరి - గరిసా॥
మం - దారా । కుసు - మఅకర । మక - రందం । వఅ - సితువా॥

ధప - మగరిస । రిమ - పధమప । ధరి - రిసధప । ధప - మగరిస
చంద - మఅ అమ । మం - దఅకిని । మంది - రఅలయ । మల - నమకుట

సా - రీరీ । ధప - మగరిస । సరి - మాగరి । సరి - గరిసా॥
మం - దారా । కుసు - మఅకర । మక - రందం । వఅ - సితువా॥

(3) మలహరిరాగము – త్రిపుటతాళము – త్రిశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము – సమగ్రహము

ధసస - ధపమప । ధధప - మమపా । ధధసీ - ధపమప । ధధప - మగరిస
కెరయ - నీఇరను । కెరగ - జఅల్లి । వరవ - పడదవ । రంతి - కఅణిరో

సరిరి - సరిసరి । ధధప - మగరిస । ధపధ - సాధప । ధధప - మగరిస॥
అరియ - కరుణద । శిఅద - భఅగ్యవు । హరిస - మాప్పణ । మాడి - బ్రతికెరు॥

ధసీసీ - ధపమప । ధధప - మమపా । ధధసీ - ధపమప । ధధప - మగరిస
శ్రీ ఇపు - రందర । విఠల - రాయా । చరణ - కమలవ । నోడి - బ్రతికెరు

సరిరి - సరిసరి । ధధప - మగరిస । ధపధ - సాధప । ధధప - మగరిస॥
అరియ - కరుణద । శిఅద - భఅగ్యవు । హరిస - మార్పణ । మాడి - బ్రతికెరు॥

(4) మలహరిరాగము – త్రిపుటతాళము – త్రిశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము – సమగ్రహము

రిసధ - సాసా | మగరి - మమపా | సధా - ధపమప | ధధప - మగరిస
పమమ - నాథా | పరమ - పురుషా | పరం - జ్యోఒఒతి | స్వరుడు- పఅ అ అ
విమల - వంద్యా | విమల - చరితా | విహం - గఅఅధి | రోఒహ- ణాఅఅఅ
పమప - ధసిధసి | రిసిధ - ధసిధప | ధధప - పాపమ | రిమమ - పాపా
ఉదధి - నివఅస | ఉరగ - శయఅన | ఉ . న్న- తోన్నత | మహి, - మా
ధధప - పాపమ | రీమ - మగరిస | సాస - ధధధప | పాప - మగరిస ||
యదుకు - లోత్తమ | యజ్ఞ- ర , క్షక | యజ్ఞ -శి , క్షక | రామ - నఅఅమ ||
ధసా - ధపమప | ధధప - మగరిస | రిసా - ధపమప | ధధప - మగరిస
పభీ - మణిపా, | లక , -నమోనమో | ఇభ , - వరదా | యక, -నమోనమో
పమప - ధసిధసి | రిసిధ - ధసిధప | ధధప - పాపమ | రిమమ - పాపా
శుభ ,, -ప్రదసుమ | నోర -ధఅయను | రేంద్ర - మనోఒ | రంజ - నాఅ
ధధప- పాప్పమ | రీమ - మగరిస | సాస - ధధధప | పాప - మగరిస||
అభి, - నఅవపు | రంద - రఅఅవి | తాల్ల - భ,ల్లరే | రామా - నామా||

—★—

(5) మోహనరాగము – రూపకతాళము – చతురశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము – సమగ్రహము

గ గ - పాపా | ధ ప - సాసా | రి సి - ధ ధ పా
వ ర - వీ ణా | మృదు - పా ణీ | వ న - రు హ లో
ధ ప - గ గ రీ | గ ప - ధ స ధా | ధ ప - గ గ రీ
చ న - రా ణీ | సు రు - చి ర బం | భ ర - వే ణీ
గ గ - ధ ప గా | ప గ - గ రి సా | గ గ - గగరిగ
సు ర - ను త క | ల్యా అ అ ణీ | ని రు - ప మ శు భ

ప గ - పా పా । గ గ - ధ ప ధా । ధ ప - సా సా
గు ణ - లో లా । ని ర - తె జ యా । ప్ర ద - శి లా

ధ గ - రి రి స స । ధ స - ధ ధ ధ ప । గ ప - ధ స ధ ప
వ ర - జా ప్రి య । ఁ ం గ - నా య కి । వా ం - ఛి త ఫ ల

ధ ప - గ గ రి స । స రి - గా గా । గ రి - ప గ రీ
దా - అ అ య కి । స ఁ సి జా । స వ - జ న నీ

స రి - స గ రి స । గ రి - సా సా ॥
జ య - జ య జ య । ప్ర ద - శీ లా ॥

(6) కల్యాణిరాగము—త్రిపుటతాళము—త్రిశ్రజాతి

అతిచిత్రతమమార్గము — సమగ్రహము

సం సం సం - ని ధ - ని సం । ని ధ ప - ధ ప మ ప
క మ ల - జా ద ళ । వి మ ల - సు న య న

గ మ ప - ప ధ - ధ ని । ధ ప మ - ప గ - రి స
క రి వ - ర ద క రు । ణా ం బు - ధే ఎ - ఎ ఎ

ధ ధ ధ - గ గ - గా । మ పా - మ గ - రి స
క రు ణ - శ ర - ధే । క మ, - ల అ - అ అ

రీ , - సా - ; । గ మ ప - మ ప ధ ప
కా ం - తా - ; । కే శి - న ర - కా

ని ధ ప - ధ ప - మ ప । గ మ ప - ప ధ - ధ ని
సు ర వి - ఘే - ధ న । వ ర ద - వే - లా

ధ ప మ - ప గ - రి స । ధ ధ ధ - గ గ - గా
సు ర పు - రో - త్త మ । క రు ణ - శ ర - ధే

మ పా - మ గ - రి స । రీ , - సా - ;
క మా - ల అ - అ అ । కా ం - తా ;

(7) శుద్ధసావేరి రాగము-త్రిపుట తాళము-త్రిశ్ర జాతి

అతిచిత్రతమ మార్గము - సమగ్రహము

రి మ రి - రి స - ధ ప । సా స - ధ ప - మ ప । ధ ధ స - ధా - ధ ప
ఆ అ న - జే - క ర । ఊ న్ని - బో - ల్ల తి । స క ల - శా స్త్ర పు

ప మ రి - ధ ధ - ధ ప । పా ప - ధ ధ - ద ప । పా ప - మ ప - ధ ప
రా ణ - ధీ న ం । తా ళ - ధీ - న ం । తా ళ - ప రి - ఘు తు

ప మ రి - స రి - స రి । ప మ ప - స రి - స రి । ప ప ధ - ప ప - మ రి
రే రె - అ అ - అ అ । అ అ అ - అ అ - అ అ । అ అ అ - అ అ - అ అ

రి స రి - మా - మా । ధ ప ధ - సా - సా । రి రి స - ధ ప - మ ప
సే తు - వా - ఆ । ప రి ఘు తం నం । జ టా - జూ - ఉ ట

ధ ధ స - ధా - ధ ప । ప మ రి - ధ ధ - ధ ప । పా ప - ధ ధ - ధ ప
స క ల - శా - స్త్ర పు । రా ణ - ధీ - న ం । తా ళ - ధీ - న ం

పా ప - మ ప - ధ ప । ప మ రి స రి స రి । ప మ ప - స రి - స రి
తా ళ - ప రి - ఘు తు । రే రె - అ అ - అ అ । అ అ అ - అ అ - అ అ

ప ప ధ - ప ప - మ రి । రి స రి - మా - మా । ధ ప ధ - సా - సా
అ అ అ - అ అ - అ అ । సే తు - వా - ఆ । ప రి ఘు - తం - నం

(8) కాంభోజి - త్రిపుట తాళము-చతురశ్ర జాతి (ఆది)

అతిచిత్రతమ మార్గము - సమగ్రహము

సా ని ప - ధ ధ - సా । ధ స రి గ - మ గ గ రి
మ ం ద ర - ధా - రే । మో క్ష ము - రా - అ రె

స రి స స - ని ని - ధ ప । ధ ధ ప మ - గ మ - పా
దై ఇ త్య కు - లాం - త క । పా వ న - మూ - ర్తే

గ ప ధ స - ని ని - ధ ప । ధ ధ ప ప - మ గ - రి స
జ గ మ జ - రే - ఎ ళ । ము నో ట మ - యూ - రి

గ ప ప ధ - ధ సఁ సఁ రిఁ । రిఁ పఁ మఁ గఁ - రిఁ గఁ - రిఁ సఁ
అ అ అ అ - అ అ - అ అ । అ అ అ అ - అ అ - అ అ

స రి స స - ని ని - ధ ప । ధ ధ ప మ - గ మ - పా
దై ఇ త్య కు - లాం - త క । పా వ న - మూ - ర్తే

గ ప ధ స - ని ని - ధ ప । ధ ధ ప ప - మ గ - రి స
ప ద శు భ - రే - ఎ ఖ । మ కు ట మ-యూ - ర ,

(9) శంకరాభరణరాగము – మఠ్యతాళము–చతురశ్రజాతి

అతిచిత్రతమ మార్గము – సమగ్రహము

సఁ ని సాఁ – ధ ని – సఁ ని ధ ప । మ గ మ ప – ధ ప – మ గ రి స
గో విం – దా – అ అ అ అ । హ రే ఎ ఎ – మ ధు – సూ ద న

స స పా – మ గ – మ రి గా । స స సాఁ – ని స – ధ నీ సఁ
వ న మా – అ అ – అ అ లా । గ రు డ – ధ్వజ – ము కుంద

రిఁ సఁ ని – ధ ని – సఁ ని ధ ప । సాఁ సాఁ – సాఁ – సఁ ని ధ ప
శ్రీ ధ ర – శ్రీ – ర ఘు ప తె । సం , , – , , – క ర ణ ణ

మ గ మ ప – , ప – మ గ రి స । రిఁ రిఁ ని సఁ – స ధ – ని ని ప ధ
సుం ద రా – ం గ – జ య జ య । శ్రీ ఇ ఇ రా – అ అ – మా అ అ శి

ధ మ ప ప – గ మ – మ రి గా । స రి గ మ – పా – ధ ని సాఁ
ఇ ఇ తా అ – భి రా – అ అ మా । మా అ అ – అం – పా హే

రిఁ రిఁ సఁ ని – ధ ప – మ గ రి స ॥
ప అ ట్ట అ – అ భి రా అ అ మ ॥

గీతములను మూడు కాలములలోను సాధకి చేయవలెను.

18. స్వరజతులు

(1) సాంబశివ

కమాచిరాగము – త్రిపుట తాళము – చతురశ్రజాతి

చిత్రతర మార్గము – సమగ్రహము

ఆరోహణము : స మ గ మ ప ధ ని సే

అవరోహణము : సే ని ధ ప మ గ రి స

ప. సా ; సా నీ ధా పా , మ గా	మా ; ; గా	మా పా , ధా ని॥
సాం అంబా శి వ య న	వే రా	జి త గి రి॥
చ. సా , రి నీ , స ధా , ని పా , ధ	మా , ప మా , గ	మా , ప ధా , ని॥
శాం భ వీ మ నో హ రా ప	రా త్ప రా శు	భా క రా శ్రీ ॥సాం॥
1. సా రీ స ని నీ సా ని ధ ధా నీ	ధ ప మా ధా మ గ	స మా గ మ ప ధ ని॥
నీ వే గు రు దై వం బ ని ఏ వే	ళ ను సే విం పు చు	స దా మ ది ని శి వ ॥సాం॥
2. స రి స ని సా ; ని స ని ధ నీ ;	ధ ని ద ప ధా ;	ప ధ ప మ పా ;॥
ప ర మ ద యా ని ధి వ ను చు	మ రు వ క నా	హృ ద య ము న ॥
స స స స మ మ మ మ ప ప ప ప ధ ధ ధ ధ	ని స ని స ని ధ పా	ధ ప మ గ మ ప ధ ని॥
మహాదేవ మహాప్రభు సుందర నాయక	సు ర వ ర దా య కా	భ వ భ య హ ర శి వ ॥సాం॥
3. ధ స ని ధ ప మ గ మ పా ; ప ధ ని ధ	ప మ గ గ మా ;	స ని ధ ని ధ ప ధ ని॥
త్రి ర మ ధు గ పు ర ము నా వ ర ము లా	స గు హ రు నీ	ని ర త ము ను ద ల చి ॥సాం॥

౫. సా ;; సీ ని ని ధ ధ ప ప మ X X | మా ; ; ప ధ | ని ధ మ X మ ప ధ ని
శ్రీ శు భ క ర శ శి మ కు ట ధ | రా జ య | వి జ య త్రి పు ర హ ర
స మ గ స సా సా స రి స స నీ నీ | ని స ని ధ ధా ధా | ప ధ ప మ పా పా
శ్రి త జ న లో లా ద్భు త గు ణ శీ లా | కృ త ని త పా లా | ప తి తు ని వే ళా
స మా మ X పా ప మ ధా ధ ప నీ ని | ధ రీ రి ని సా స | ని స ని ధ పా ;
ము దం బ ల రం గ ప దా బ్జ ము లం దు | ప దం బు లు చే ర్చు | ప శు ప తి నీ
మా ప మ పా ధ ప ధా ని ధ నీ స ని | సా రి స రీ స ని | స రి సా ని ధ ప మ
ధ్యా న ము ధ్యా న ము స్నా న ము పా న ము | దా న ము మా న ము | అ భి మా న ము మ
X మ ప ధ ని స ని రి సా ; స రి ని స | ధ ని ప ధ మా ; | ధ ప మ గ మ ప ధ ని॥
క రి క ర ము సు చ గ ణం బు లు X ను | గొ ను కృ తు లన్ | ను తు లు [illegible] ణ సు చు ॥సా॥

ఖంబీసమార్గము

౧. సా రి సా నీ ధ నీ సా ని ధా పా ; , | పా ధ నీ ధా ప మా | పా మా గా మా ; ,
సా రె సా రె కు నీ నా మ మం త్రం | శ్రీ రి నా మా ని పా | [illegible] యుం త్రం
మా X మా పా మ పా ధా ప ధా నీ ధ నీ | సా రి సా నీ ధ నీ | పా నీ ధ మా పా ధ॥
దా సు డౌ చి న్ని కృ ష్ణ ని కి ది వ్య నీ | వే య నీ చా క్క నా | [illegible] ని న మ్ము ఠా ని ॥సా॥

(2) కామాక్షీ

భైరవిరాగము – మిశ్రచాపుతాళము

చిత్రతమమార్గము – సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సా

అవరోహణము : సా ని ధ ప మ గ రి స

ప. నీ , ; ; | ధా , ; ; | పా , ; ధ ని | సా , ; స రి
కా | మా | క్షీ అం | బా కంచి
నీ , ; ; | ధా , ; ; | పా , ; ధ ని | సా , ; ధ ని | స రి గ మ ప మ గ
కా | మా | క్షీ అం | బా అను | గి న ము మ రు న ను
రీ , ; నీ | సా రి గ మ పా | ధ ని స నీ ధ ప | మ గా రీ స రి ||నీ||
నే నీ | పా ద ము లె ది | క్కు ను చు న మ్మి తి | ని ( ) కం చి ||కా||

చ. సా రి ని స రీ | , ని రి స ని ధ ప | మా , ; పా | ధా , నీ ; | సా , ; రి ||
సుం ద ర ద నా | కు వ ల య న య | నా త | శ్రీ ర | క్షిం చు || ||కా||

2. రీ గ రి గ సా | , ని గ రి స రీ | , ని రి స ని ధా | నీ , గా , రి ||
కం బు గ ళ నీ | ర ద చి కు రా | వి ధు వ ద నా | మా య మ్మ|| ||కా||

3. గా మ గ రి స రి | నీ స ని స రి గ | మా ప గ రి గ మ | పా ధ మ గ రి స
శుం భ ను చ మ ద | మ త్త మ ద గ జ | ప ద్మ భ వ హ రి | శం భు ను త ప ద

స్ని స స్ని గా	రి గా మా ప ధ	నీ నీ ధ పా	పా మా X రి స||
శాం క రీ నీ	వు నా చిం త ల	వే వే X దీ	ర్చు నా యిపుడు ||కా||
4. మా ప ని ధ మా	ప ధ ప మా X రి	గా మ పా X మ	పా X ప మ X రి
భ క్త జ న క	ల్ప ల తి కా క రు	ణా ల యా స ద	యా గి రి గ న య
స్ని స రీ ని స	రీ ని స రి X మ	పా ధ ని స పా	స ని ధ ప మ X రి||
కా వ వే శ్ర ర	ణా X తు ని X ద	తా మ స ము సే	య క వ గ వె ల స గు ||కా||
5. పా ధ ప మ X రి	గా మ పా మ X	రీ గ మా X రి	నీ స రీ ;
పా త క ము ల ను	దీ ర్చి నీ ప ద	భ క్తి సం త త	మీ య వే
గా మ X రి సా	, ప మ X రి సా	రి సా నీ ధా	పం మా X రి స||
పా వ ని X ధా	మొ ర వి న వా	ప రా కే ల	న మ్మి వి న మ్మి ||కా||
6. ధ ప ని ధా ప మ	గ రీ గ మ ప ధ	పా , ; మ X	మ ప మ X రి గ మ
క లు వ వా రి ణి	స దా న త ఫ ల	దా య కి	య ని బి రు దు భు వి
గా , ; రి X	మ X రి X స రి ని	సా , ; X రి	సే ని ధ ప మ X రి||
లో X లి	గి న దా ర వ ను చు	నే ద ము	మొ ర లి డ X వి ని ||కా||
7. నీ రి సే రి ని రి	నీ ధ ప ధ మ ప	గా రి స రి ని స	రి గ మ పా మ ప
నీ ప వ న ని ల	యా ను ర స ము ద	యా క ర వి ధృ త	శు వ ల యా మ ద
సే ని ధ పా మ X	రి సా స్ని ధ ని	స రి X మ ప మ X	రీ , ; ని స
ద ను జ వా ర ణ	మృ గేం ద్రా ర్చి త	క లు వ ద హ న ఘ	నా అ ప
రి X ప పా స రి	X మ ప ధా మ ప	X రి X మా ప మ	ప ధ ని సా ప ధ
రి మి త వై భ వ	ము X ళ నీ స్మ ర	ణ మ ది లో ద ల	ఛి న జ నా దు ల

ని సే రి గా ; | మ గ రి సా నీ | ధ ప గ రీ ; | సే ని ధ పా గ రి ॥
కు బ హు స ం | ప ద ల ని చ్చే | వి వు డు మా | క భ య మి య్యా వె ॥కా॥

7\. సా గ రీ సే రి | సా రి నీ ధ మ | పా ధ నీ ధ ని | సా , ; గ రి
శ్యా మ కృ ష్ణ స | హో ద రి శి వ | శం క రి ప ర | మే [illegible] రి
సే రి సే నీ ధ ప | మ గా మ గ రి స | ని సా ; రి గ | మ పా ; గ మ
పా రి పా రా ము ల | వ నీ మ హి మ లు | గ ణి ం ప త | రి [illegible] సు తు
గా , రి స ని | సా , ; ప మ | పా , ; ధా | నీ , సా రీ
న మ్మ అ భి | మా న ము | తే దా | నా [illegible] దే
గా మ గా ; | రీ గ రీ ; | సా రి నీ ధ ప | మ గా గ స రి ॥
వీ ప రా | కే ల నే. | బ్రో వ వే ఇ పు | డు [illegible] వి ॥కా॥

19. తానవర్ణములు

(1) తోడిరాగము

త్రిపుటతాళము - చతురశ్రజాతి (ఆది)

చిత్రతరమార్గము - సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సా

అవరోహణము : సా ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :- ఏరనాపైని ఇంతచౌకసేయ మేరగాదురా నాసామి

అనుపల్లవి :- మారునిగన్న శ్రీవెంకటేశ సుకుమార నన్నేలుకోర సరసుడ

చరణము :- దానిమాటలు విని ఇంతసాహసమేలగ

	I	0	0
పల్లవి	సా , సా - ని ధ ప ధ - ని ని ధ ప - మ గ మ ని	ధ స స మ - గ రి స రి	గ మ ప గ - మ ప ధ ని
	ఏ ర - . . నా . - - పై . . - ని . ఇంత	చౌ . . క . . సే .	. . . య . . . .
	సా రి గ రి - సా ని ధ ని - సా ని ధ ప - మ గ మ ని	ధా ; - ; సా ని	ధ ప మ గ - మ ప ధ ని
	మే . . ర . . గా . . . దు . రా . . .	నా సా .	. . . మి . . . .

	I	O	O
అనుపల్లవి	ని ధ ధ ని - ధ ప మ గ - మ ని ధ మ - గ రి స మ	గ మ ప ధ - ని ని ధ ప	ధ ని సే ని - సాం ధ ప
	మా . . . రు . . ని . గ . . న్న . శ్రీ	. . వెం . . . క ట	టే . . . శ సు తు
	ధ ని సే రి - గే రి సే గే - రి సాం ని - ని ధ ని సే	ధ గాం రి - స ని ధ ని	, ధ ప మ - గ మ ధ ని
	మా . . . ర . న . . న్నె . . లం . .	శో . ర . . స .	ర . . సు . . ప
ముక్తాయి స్వరం	స రి సే ని - ధ ని సాం - ని ధ ని ధ - ప మ గ మ	ప ధ ని ధ - ని సే ని ధ	ని సే ని రి - సాం ;
	ధ ని ధ గే - రి రి మే గే - రి సే ని ధ - ప ధ ని సే	ని సే రి ధ - ని స మ ధ	ని గే రి ని - ధ మ ధ ని
చరణం	ధా , ని - రి సే సే ని - ధ ప మ గ - , రి స రి	గా , మ - ; ప ధ	ని సాం ని - , ధ ప మ
	దా ని మ . . . ట . లం వి . ని .	ఇ ం త సా .	హ స మే ల . ర
1.	గా మా - గ రి ని రి - సా ధ ని - స రి ని రి	, రి రి గ - మ ధా ని	ధా మ గ -, మా ని ॥దాని॥
2.	ధా ని ధ - ప మ గ మ - ధ పా గ - , రి స ని	సా రి గ - మ ప స రీ	గ మా ని - ధ మ గ మ ॥దాని॥
3.	ధ ని ధ మ - గ మ ని ధ - మ గ రి స - ధ మ గ రి	స గ రి ని - ధ ని రి ని	ధ ని స రి - గ మ ధ మ
	ద ని సే గే - ని ద ని సే - రి గే రి ని - ధ ని ధ మ	గ రి స గే - రి ని ధ మ	గ రి స ని - స రి గ మ ॥దాని॥

	।	○	∩
4.	ప ధ ని సే-, ని ధ-ని సే నీ ధ-రి సే ని ధ ని ధ మ గ-రి స ధ మ-గ రి స రి-గ మ ధ ని	పా మ గ-, మ ని ధ రి సా ని-ధ ప సే ని	మ ధ ని సే- ౯'; , ధపమ-గామని ॥దాని॥
5.	సా, ని-ధ ని సా-, ని సా-, ని ధ ప రి ని ధ మ-గ రి ని ధ-మ గ రి ని-ధ మ గ రి	ధ ని ధా-; ప ధ ని ధ ని స-రి గ మ ధ	ని ధ ప గ-, మ ధ ని స రి గ మ-ధ మ ధ ని
	సే రి గే రి-, ని ధ ని-గే రీ ని-ధ ని ధ ధ గే మ గే రి-ని ధ ని గే-రి ని ధ మ-గ మ గ రి	, మ గ మ-ని ధా మ స సా సే-సా ని ధ	గ మ ధ మ-ధ ని సే గే మగరని-సరిగమ ॥దాని॥

(2) దర్బారురాగము

త్రిపుటతాళము - చతురశ్రజాతి (ఆది)

చిత్రతరమార్గము - సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి మ ప ధ ని సై

అవరోహణము : సై నీ ధ ప మ రి గా రి స

పల్లవి :- చలమేల జేసేవుగా చాలనమ్మిన నాపై

అనుపల్లవి :- వలచియున్న నాతో వాదేల వేణుగోపాలదేవ

చరణము :- పలుకుము నాతో

	।	○	○
పల్లవి	ప మ రీ - గా గ్గా - రి స రీ - ని రి స ని	ధ ప ధ ని - స రి స రి	పా మ గ - , రి స రి
	చ . ల మే . ల . . జే . . .	. . సే	వు . రా . . .
	ప మ రి గ - రి స రి మ - ప మా ప - ధ ని సై రి నీ , ధ - , ప ధ ని		ప మ గ గ - , రి స రి
	చా . . . . . ల . . న . . . . . మ్మి నా న . .		. . . . పై . .

	।	౦	౦
అను	ధ ని ప ధ - మ ప రి మ - రి ప మ రి - గ గ రి స	మ మ రి ప - ప మ ధ ధ	ప మ స ధ - ని ని సా
పల్లవి	వ . . . . . ల . . . . . చి . . .	గ్గు	. న్న నా . . . తో
	ప ధ ప సే - ని సే రి సే - రి గా రి - సే ని సే రి	సా , ప - ; ధ ని	ప మ గ గ - , రి స రి
	వా . . డే . . ల . . వే . . ఋ . .	గో పా ల .	. . డే . వ . .
ముక్తా	ప మ రి గ - రి స ని రి - స రి ని స - ధ ప ధ ని	స రి స మ - రి ప మ ధ	ప ధ మ ప . ధ ని సా
యి	ధ ప ధ ని - సే రి సే రి - గా , రి - సే రి నీ	ధ ప సే సే - , ప పా	ధ ప మ రి - గ రి స రి||
స్వరం	పా పా - ; ధ ప - మ ప ధ ప - ధా ధ రి	నీ నీ - , ధా ప	గా గా - రి స రి మ
చరణం	ప లు న . . . . . . ము .	. . . .	వా . తో . . .
1.	పా ; - ; ధా - ; పా - మా రీ	గా , రి - ; సా	; రీ - ; మా ||పలుకు||
2.	పా ధ ధ - ప మ పా - ప మ రి గ - , రి స రి	ని రి స ని - , స ధా	, స్రీ స - , రీ మ ||పలుకు||
3.	ధ ప ధ మ - ప రి మ ప - స రి మ ప - మ రి గ రి	స రి ని స - ధ ని ప ధ	ప ధ ని స - రి మ ప ధ
	స రి మ ప - ధ మ ప ధ - ని సే ప ధ - ని సే రి ని	గ రి సే రి - ని రి సే ని	సే ధ ప ధ - మ ప రి మ ||పలుకు||
4.	ధ ని సే ప - , ప ధ ప - మ రి గా - రి స రి ని	సా , ధ - ధ ప ధ ని	స స్రీ స - రీ మ ప
	ధా ని సే - రి సే నీ - , ధ ధ ప - మ ధ ప మ	గా , గ - రి స ని స	రి మ ప మ - పా ;
	ధ ప మ రి - గ రి సా - రి మ ప రి , మ ప ధ	మా ప ధ - ని సే పా	ధ ని సే రి - సే సే రి
	గా గా - రి సే నీ - నీ ధ ప - ధ ని సే రి	నీ సే ప - , ధ మా	పరీప - సారిప ||పలుకుము||

—★—

(3) కాంభోజిరాగము

త్రిపుటతాళము – చతురశ్రజాతి (ఆది)

చిత్రతరమార్గము – సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి X మ ప ధ సి

అవరోహణము : సి ని ధ ప మ X రి స

పల్లవి :– తరుణి నిన్ను బాసి తాళలేదుర

అనుపల్లవి :– ధరలో వెలసిన శ్రీత్యాగేశ జగదీశ

చరణము :– సరసకురార

	I	O	O
పల్లవి	షా ధా - సా రి ని - ధ ప ధ స - రి గ మ మ	గ X రి రి - , స మ గ	రి గ స రి - నీ ధ ప
	త రు ణి . . . . ని	న్ను . . . . బా .	. . . . సి . . *
	ధ స రి ప - మ X స రి - గ మ ప ధ - మ గ ప ధ	రి సా ని - ధ ప ధ ప	, మ X రి - రి సా ని
	తా . . . . . ళ . . . . . లే . . .	. . . . . . దు	. . . . . ర .

	I	O	O
అను	ని ని ధ ధ - ప మ ప ని - ధ పా ధ - మా గ మ	ప ధ ని ప - ని ధ మ గ	ప ప ధ ధ - సాం రిం గిం
పల్లవి	ధ . . . . . ర . . . . లో . .	. . . వా . . ల .	సి . న . శ్రీ . . *
	గ మ గిం సిం - రిం గిం ధ సిం - రిం ప ధ సిం - మ గ ప ధ	సిం రిం గిం సిం - , ని ధ ప	ని ధ స మ - గ రి స ని
	త్యా . . గే . . . . . శ . . జ . . .	గ	ధీ . . శ . . . .
ముక్తా	* ని ప ధ స - , స ప ధ - స రి రి - గ రి రి	ధ స ప రి - , స ప గ	, గ రి గ - స రి ని ధ
యి	స రి గ స - , స రి మ - గ సా రి - ప మ గ స	రి మ గ మ - , ప స రి	స మ గ మ - పా ;
స్వరం	మ గ రి స - , స ని ని - ధ పా ధ - మ ప గా	మ ప ధ ని - ని ధ ప ని	ధపధమ - గపధసి
	రిం గిం మ రిం - , గిం సిం రిం - గిం సాం రిం - ని ధ ప ధ	రిం సాం సిం - పా , సిం	* ధ ప మ గ - రి సా ని
			స గా మ - , పా ధ
చరణం	సాం సాం - ని ని ధా - మ ప ధ ధ - ని ని ధ ప	మ ప ని ధ - ప ధ మా	. రా . . గ
	స ర స	కు	
		రి , స - ; రి	, గా మ - , పా ధ ‖సా‖
1.	సాం , ని - ; ధా - , పా మ - ; గా	* రి స ని ప - , ధ స రి	గ స రి గ - మపాధ ‖సా‖
2.	స ని ధ ప - , ని ధ ప - మ గ రి ధ - ప మ గ రి	మ ధ ప మ - , ప ని ధ	మపసిని - ధసిరిగి ‖సా‖
3.	ని ధ ప మ - ; ప ధ - ప మా ప - మ గ ప మ	పా ; - ; మ ప	ధ మా ప - మ గ ప ధ
4.	ధా ; - ; ని ప - ధ ని ని ధ - మా ప ధ	సాం ని ధ - పా మ గ	రి సా రి - గమపధ ‖సా‖
	ధ ప మ ని - ధ ప సి ని - ధ మ గ ప - ధ స రి గ		

	।	0	0
౬.	సా ; - ; సని - ధపమగ - రిసరిగ రిగమప - , మగమ - పధాగ - మపధని పమగమ - , పమప - ధధాప - సనినిధ పరిసి - నిధరిసి - నిధగరి - , సనిధ	సా ; - ; సని , పధని - నిధమప పధసిగ - పధసిం పధసరి - గాగప	ధపధమ - గపాధ నిధపధ - పా , ధ గమపధ - సానిధ ధసరిరి - గమపధ ॥సా॥

* ఈ గుర్తు అన్యస్వరము

(4) మోహనరాగము

త్రిపుటతాళము – చతురశ్రజాతి (ఆది)

చిత్రతరమార్గము – సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి గ ప ధ సీ

అవరోహణము : సీ ధ ప గ రి స

పల్లవి :– నిన్నుకోరియున్నానురా నిఖిలలోకనాయక

అనుపల్లవి :– నన్ను పాలింప సమయమిదే నామీదకృపజూడరా

చరణము :– సన్నుతాంగ శ్రీనివాస

	I	O	O
పల్లవి	గా గా – రీ ; – స స రి రి – గ గ రి రి	స రి గ రి – స రి స ధ	స రి గ ప – గ రి స రి
	ని న్ను కో రి . . . యు . . .	న్నా . . . ను . . .	ర . . . .
	గ ప గ గ – రి స రి గ – రి రి స ధ – స రి గ రి	గ ప గ ప – ధ ప ధ సీ	గా ప గ – ధ ప గ రి
	ని . . . . . ఖి . . . . . ల . . .	లో . . క . . నా .	. . య . . క .

	I	O	O
అను పల్లవి	గా గా - పా ; - గ మ ప ప - ధ ధ పా	ధ సా ధ ధ - ప మ ధ ప	ధ మ ధ ప - గ రి స రి
	న న్నా పా లిం . . . . ప	స . మ . . య . .	. మి . . దే . . .
	మ మ ప ప - ధ ప ధ సా - ధ సా రి స - గా రి సా	ధ సా రి సా - , ధ ప ధ	సా ధా ప - గ రి స రి
	వా . . . . . మా . . చ . . కృ . .	ప . . జా . . .	డ . . గ . . .
ముక్తాయి స్వరం	గా రి మ - రి స రి - స రి స మ - రి మ స రి	స ధ స రి - గ రి మ స	మ స ధా - పా ;
	గ ప ధ ప - ధ సా రి గా - రి గా సా - , రి ధా	సా పా ధ - సా రి గా సా	, ధ పా - గ రి స రి
చరణం	గా గా - గా ; - రి మ ప మ - పా పా	మ మ ధ ప - ధా మ ధ	ధ ప మ ప - గ రి ని రి
	స న్ను తాం . . . . గ శ్రీ	ని . . . . వా .	. . స . . . . .
1.	గా ; - రీ సా - రీ ; - ధా ;	రి ధా - సా ;	రి ; - ; మ ని ‖స‖
2.	గా మ రి - మ రి స రి - గా మ ప - ధ ధ స రి	గా మ మ - ధ ప మ రి	గా మ సా - ధ ప మ రి ‖గ‖
3.	పా ధ ధ - పా మ రి - సా రి గ - రీ స ధ	సా రి మ - పా ధా	సా సా ధ - పా మ రి ‖గ‖
4.	సా రి గా - రి సా రి సా - ధ సా ధ ప - మ రి స రి	సా ; - ; స స	రి రి మ గ - ప ప ధ ధ
	సా రి గా రి - గా రి ధ సా - రి సా రి సా - ప ధ సా ధ	సా ధ గ ప - ధ ప ధ ప	రి సా ధ ప - మ గ స రి ‖స‖

—★—

(5) శంకరాభరణ రాగము

త్రిపుట తాళము – చతురశ్రజాతి (ఆది)

ఆరోహణము : స రి గ మ ప ధ ని సఀ

అవరోహణము : సఀ ని ధ ప మ గ రి స

పల్లవి :– సామిని న్నెకోరి చాలమరులుకొన్నదిరా

అనుపల్లవి :– తామసము సేయక దయజూచెరా గోపాల

చరణము :– నీరజాక్షి నీపైని

	I	O	O
పల్లవి	సాఀ ; - ని సఀ ధ ని - పా మ ప - గా మా	పా ధ ని - పా ధ ని	సఀ రిఀ సఀ ని - ధ ప ధ ని
	సా . . . . మి ని . . .	న్నె . . . కో .	. . . . . . రి .
	సాఀ సఀ ధ - ప మ పా - ప మ గ రి - స రి గ స	సఀ సఀ ధ ని - సా ప మ	గ రి గ మ - పా ధ ని
	చా ల . . . మ రు . . . లు . . .	కొ . . . . న్న .	. . ది . రా . .

	।	○	○
అను పల్లవి	పా ధ ధ - ప మ ధ ప - , మ గ ప - గా మ రి	గ మ ప ధ - ధ ప మ ప	ధ ని సే ని - సా రి గ
	తా . . . . . మ స	ము . . సే	య . . . క . .
	మ గ రి సే - సే రి సే ని - ధ ప ధ ని - సే రి సా	స ధ ప ప - , మ గ రి	స మ గ మ - పా ధ ని
	ద . . . యు . జా . . డ . . . ర	. . . . గో . .	పా . . . ల . .
ముక్తాయి స్వరం	స రి ని సే - ధ ని సే ప - ధ ని సే ధ - ప మ ప ధ	మ ప గ మ - ప రి గ మ	స రి గ మ - ప ధ ని సే
	రి గ మ గ - రి గ రి సే - ని ప ధ ని - సా పా	సే ని ధ ప - , మ గ రి	స రీ గ - మ ప ధ ని
చరణం	పా ధ ని - సే సే ని ధ - ప మ గ రి - గా మా	పా మ ధ - , ప సే ని	ధ ప మ గ - మ రి గ మ
	నీ . . . ర . . జా	క్షీ . నీ . పై .	. . . . . ని . .
1.	పా , మ - ; పా - , గా మ - , రీ గ	సా , రి - ; నీ	, సా రి - , గా మ ‖సా‖
2.	ప ధా ప - మ గ మ ప - , మ గ మ - రి గా రి	స ని ధ ని - ప ధ ని స	రీ ని స - , రి గ మ ‖సా‖
3.	మా ధ ప - మ గ మా - ప గ మ రి - గ సా ని	స మ గ రి - స ని ధ ని	స రి గ మ - పా గ మ
	ప ధ ని ప - ధ ని సే రి - సే గ రీ - సే ని ధ ని	సా రి ని - ధ పా ధ	మ గ రి స - రి గా మ ‖నీ‖
4.	పా మ ప - గ మ రి గ - సా మ గ - రి స ని ప	ధా ని స - రి స నీ	స రి గ మ - పా ధ ప
	సా ని రి - , సే మ గ - రి గ సా - ని ప ధ ని	సా సా - ని ధ పా	మ గ రి స - , రి గ మ ‖నీ‖

—★—

(6) అఠాణరాగము

త్రిపుటతాళము - చతురశ్రజాతి (ఆది)

చిత్రతరమార్గము - సమగ్రహము

ఆరోహణము : స రి మ ప ని సే

అవరోహణము : సే ని ధా ప మ గా రి స

పల్లవి :- నెలతరో ఈమనుల నోట్లలో ర్వ నీ

అనుపల్లవి :- చాల నే వేడిన శ్రీవేణుగోపాలుని పే నీ

చరణము :- నీపాదములే సన్నుతి

	I	∩	∩
పల్లవి	సా నీ - సా , ని - రి స ని సే - ని ప ధా	ప ధ ప మ - ప మ గా	మ ప మ ధ - , ప ధ ని
	నె ల తే . . . . రో	ఈ . . . . . . మ	. . . . ను . లు . .
	సా ని రి - స ని ప ధ - ని స ని ప - ధా ప మ	ధ ప మ ప - మ గ మం	, ప మ గ - మ ప ధ ని
	నె . . . . ట్లా . . . . . లో . .	. . . . . . ర్వ	. . నీ . . . .

	।	O	O
అనుపల్లవి	పా ధ ధ - ప మ ధ ప - మ ప మ గ - గ మ ప మ	ధా , ప - ధ ని స ని	ప ధా ప - మ పా మ
	చా . . . . అ . . . . నే	వే	. డ . . న శ్రీ
	మ గ మ ప - మ ధా ప . స ని రి స - ని ప ధ ని*	స ని ప ధ - ; ప మ	ధ ప మ గ - మ ప ధ ని*
	. . . . . వే . ణు . . . . గో . .	పా . . లు . .	ని . . తే . . . వే
ముక్తాయి స్వరం	సా , స - ని ప ధ ని* - స స ని ప - ధా ప మ	ధ ప మ ధ - ప మ గా	మ ప మ ధా - మ ధ ని*
	స ని ప ధ - ని స ని ప - ధ ప మ ధ - ప మ గ గ	మ గ మ ప - మ ప ధా	ప మ ప ధ - , ప ధ స*
చరణం	సా ; - ; ధ ని* - స స ని ప - ధా ప మ	పా ; - ; ధ ప	మ ప మ గ మ ప ధ ని*
	నీ ప . ద . . . ము . .	లే న .	మ్మి . . . తి . . ని
1.	సా , ని - ; ధా - ; పా - మా పా	మా , గ - ; మా	; పా - , ధా ని* ॥నీ॥
2.	సా , స - ని రి స ని - ధా , ప - మ ధ ప మ	గా , మ - గ మ ప మ	ధా , ప-మ ప ధ ని* ॥నీ॥
3.	స స ని ని - స స ని ప - ధ ధ ప ప - మ ధ ప మ	గ గ మ గ - మ ప మ ప	ధధపప - మపధని*
	ప ప మ ధ - ధ ప స ని - రి రి స స - ని ని ప ధ	ని* స స ని - ని ప ధ ధ	పపమగ - మపధ ని* ॥నీ॥

	I	O	O
4.	సాం ; - ; సని - రిసనిసి - నిరిసని	ధాం ; - ; పమ	ధపమధ - పమపమ
	గాం ; - ; మగ - మపమధ - ధపధని*	ససనిరి - రిససని	ధధపప - మపధని
	సి సాం సి - నిరిసని - పధాం ధ - పమధప	గు పాం ప - మగగగు	పమగమ - పమ గాం
	పపమధ - , పసిసి - నిరిసిసి - నిరిసని	సనిపధ - పమపమ	గగుధప - సనిరిని ॥సీ॥

* ఈగుర్తు అన్యస్వరము

పల్లవులను మూడుకాలములలోను అభ్యసించవలెను.

సవరణ పట్టిక

పేజి	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
3	13	వేయుట	వేయుటకు
5	3	రెండవ	మూడవ
8	2	హృదయస్థానము	హృదయస్థాన,
9	4	నిషాధము	నిషాదము
11	19	(అవరోహణమందు)	(అవరోహణమందు)
21	8	ఇచ్చటివరను	ఇచ్చటివరకు
27	1	లోనివే.	లోనివే
27	20	ఉత్తను	ఉత్తర
40	12	ఔడవ	ఔడువ
55	16	వర్జ్యసరము	వర్జ్యస్వరము
59	11	ప్రయోగస్వారములు	ప్రయోగస్వరములు
60	17	దేవక్రి	దేవక్రియ
63	8	వీణావాదమ్యు	వీణావాద్యము
64	8	వాద్యాములు	వాద్యములు
64	12	కట్టబడి	కట్టబడిన
64	13	నర్ధములు	నద్ధములు
64	19	మర్ధలము .	మద్దలము
64	20	మర్ధల	మర్దల
71	12	లక్షణగీతము	(2) లక్షణగీతము
72	10	(2) స్వరజతి	(3) స్వరజతి
72	18	(3) జతిస్వరము	(4) జతిస్వరము
73	1	(3) తానము	(5) తానము
78	2	చతురస్రజాతి	చతురశ్రజాతి
81	9	స రి స ని	సి రి సి ని

పేజి	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
81	14	స రి స ని	స̇ రి̇ స̇ ని
81	15	ధనిసరి సనిధప సనిధప	ధనిస̇రి̇ స̇నిధప స̇నిధప
81	19	స రి గ రి స రి స రి స	స̇ రి̇ గ̇ రి̇ స̇ రి̇ స̇ రి̇ స̇
81	20	స రి స స రి స స రి స	స̇ రి̇ స̇ స̇ రి̇ స̇ స̇ రి̇ స̇
81	21	స రి స ని స ని	స̇ రి̇ స̇ ని స̇ ని
82	2	సా̇ సా̇	సా సా
82	4	సా̇ సా̇	సా సా
82	7	సా̇ సా̇	సా సా
82	8	ధ ని̣ స రి	ధ̣ ని̣ స రి
82	11	సా̇ సా̇	సా సా
82	12	ధ ప̣ ధ ని̣	ధ̣ ప̣ ధ̣ ని̣
82	13	ధ ని̣ స రి	ధ̣ ని̣ స రి
82	15	సా̇ సా̇	సా సా
82	16	ధ ప̣ మ ప̣ - ధ ని̣	ధ̣ ప̣ మ̣ ప̣ - ధ̣ ని̣
82	17	ధ ప̣ ధ ని̣ - స ని	ధ̣ ప̣ ధ̣ ని̣ - స ని̣
82	18	ధ ని̣ స రి	ధ̣ ని̣ స రి
82	19	గ రి స ని	గ రి స ని̣
82	20	గ రి స ని - ప ధ ని స	గ రి స ని̣ - ప ధ ని స̇
96	8	సాంఆంబాశివ	సాంబశివా
,,	18	మధుర పురమునా	మధురాపురమున
,,	,,	హరునీ	హరుని
97	2	త్రిపురహార	త్రిపురహారా
,,	4	కృతనితపాలా	కృతనతపాలా
,,	10	కరికిరము	కనికరము
,,	11	పా మా గా మా ;,	పా మ గా మా ;,
98	6	పా ;; ధ ని	పా ;; ధ̣ ని̣

పేజి	పంక్తి	ఉన్నది	ఉండవలసినది
98	8	పా , ; ధ ని	పా , ; ధ ని
,,	10	ధ ని స ని ధ ప	ధ ని సి ని ధ ప
,,	12	మా , ; పా	మా , ; పా
,,	,,	ధా , శ్రీ ;	ధా , స్రీ ;
,,	14	, ని గ రి స రి	, ని గ రి స రి
,,	,,	ని , గా , రి	స్రి , గా , రి
,,	17	మ త్రపుపగజ	మ త్రగజగమ
99	5	పా ధ ని స పా	పా ధ ని సి పా
,,	,,	స ని ధ ప మ గ రి	సి ని ధ ప మ గ రి
,,	7	సి స రి ;	స్రి స రీ ;
,,	13	మ గ రి గ స రి ని	మ గ రి గ స రి ని
100	2	విప్రుడుమా	విప్రుడుమా
102	2	వేంకటశే	వేంకటేశే
,,	8	దానిమటలు	దానిమాటలు
104	12	నమ్మినానాపై	నమ్మినానాపై
109	11	రి రి స ధ	రి రి స ధ
112	3	స ధ ప ప	సి ధ ప ప
,,	13	ధా ని స - రి స నీ	ధా ని స - రి స నీ
113	5	సి ని ధా ప మ గా రి స	సి ని ధా ప మ ప గా రి స
,,	10	మరులు	మరుల
114	8	నీపదములే	నీ పాదములే

ప్రకరణముల సంఖ్యాలసవరణ

చతుర్విధ వాద్యములు అనునది మొదలు గ్రంథముతుదివరకు ప్రకరణముల సంఖ్యలు 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, అను వానికి బదులు క్రమముగా 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, అని తెలియవలెను.

సంగీత మార్తాండము

(7 అధ్యాయములు, 12 భాగములు)

మాత్రితామాత్రిరములైన సంగీతశాస్త్ర గ్రంథములలోని విషయములను క్రోడీకరించి, పరిశోధించి 1. స్వర, 2. రాగ, 3. ప్రకీర్ణ 4. ప్రబంధ, 5. తాళ, 6. వాద్య, 7. నర్తనములను ఏడధ్యాయములలో "సంగీత మార్తాండము" అనుపేర నొక సంగీతశాస్త్రగ్రంథమును సర్వశాస్త్రసమన్వయ దృష్టితో సవిమర్శముగను, సోదాహరణముగను పర్యులకు తెలియునటుల వ్రాయుచున్నాను.

కారణాంతరములచే నైదవదియగు తాళాధ్యాయమునందు ఒకభాగము మాత్రము ముందుగా ప్రకటింపబడినది.

ఇప్పుడు మొదటిదియగు స్వరాధ్యాయము రెండుభాగములలో అచ్చుకు సిద్ధము చేయబడినది. గ్రంథపఠనము, పరిశోధన, వివిధ గ్రంథములనుండి విషయములను సంగ్రహించుట, చిత్తువ్రాయుట మున్నగుపనులను కనీసము ముగ్గురైనను చేయవలసినవానిని ఒక్కడనే చేయవలసివచ్చుటచేత ఈ రెండు భాగములను సిద్ధముచేయుటకే సుమారు ఎనిమిది సంవత్సరములకాలము పట్టినది. గ్రంథరచన ఆరుసంవత్సరముల కాలము జరిగినపిమ్మట హైదరాబాదు ప్రభుత్వమువారు తోడ్పడుటచేత ఆమాత్రమైనను చేయుటకు అవకాశము కలిగినది.

రెండవదియగు రాగవివేకాధ్యాయము వ్రాయబడుచున్నది. ఈ అధ్యాయము రెండుభాగములలోనో, మూడుభాగములలోనో పూర్తియగును. దీనిని ఒకడనే పూర్తిచేయవలయుననిన యింకా మూడుసంవత్సరములకాలము పట్టవచ్చును.

తగినంతగా ఆర్థిక సహాయము లభించినచో త్వరలోనే పూర్తిచేయుటకు అవకాశము కలుగును. ఉదారులగు ప్రభుత్వాధికారులు, సంస్థానా

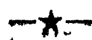
ధీశ్వరులు, మక్తేదారులు, మున్నగువారిసహాయముతో గ్రంథరచన ప్రారంభింప బడినది. సంస్థానములు ప్రభుత్వములో లీనమైన పిమ్మట వారిసహాయము నిలిచి పోయెను. పిమ్మట 1950 సంవత్సరమునుండి హైదరాబాదు ప్రభుత్వమువారు దయతో తోడ్పడుచున్నారు. దీనికితోడు ఉదారులగు ద్రవ్యవంతులసహాయము కూడ తగినంతగా లభించిన మనుకొనినంతపని జరుగుటకు అవకాశము కలుగును.

కావున వితరణశీలురగువారు యథాశక్తిని ఈ సదుద్యమమునకు మహారాజ పోషకులుగను, రాజ పోషకులుగను, పోషకులుగను చేరుటమూలమున చేయూతనొసంగగలందులకు కోరుచున్నాను. పోషకవర్గము వారికి సంగీతమార్తాండ గ్రంథభాగములు అచ్చుకాగానే ఎప్పటికప్పుడు వెంటనే పంపుకొనుచుండగలను.

ఇట్లు
గ్రంథకర్త
పుచ్చా వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి
శ్రీ నారాయణతీర్థ సంగీతవిద్యా పరిశోధనాలయము
విద్యానగరము, హైదరాబాదు-7 (దక్కను)

పోషకవర్గ వివరములు

మహారాజ పోషకులు	500/-
రాజ పోషకులు	250/-
పోషకులు	100/-

శ్రీ నారాయణతీర్థ గ్రంధమాల

అచ్చుఅయినవి

1. సంగీతమార్తాండము తాళాధ్యాయము ప్రథమముద్రణము కొలది ప్రతులు మాత్రమే గలవు } రు 3-0-0
2. బాలగోపాల తరఙ్గము ప్రస్తరింపబడినది కొలది ప్రతులుమాత్రమే గలవు } రు 1-0-0
3. సంగీతశాస్త్ర వాచకములు మొదటివాచకము గానవిషయము, లక్ష్యలక్షణములు } రు 1-8-0
4. డిటో రెండవవాచకము — రు 2-8-0

అచ్చుకాబోవుచున్నవి

1. సంగీతమార్తాండము తాళాధ్యాయము రెండవ ముద్రణము.
2. సంగీత శాస్త్రవాచకములు మూడవవాచకము గానవిషయము (లక్ష్యలక్షణములు)

అచ్చుకు సిద్ధముగానున్నవి

1. సంగీతమార్తాండము స్వరాధ్యాయము - మొదటిభాగము
2. డిటో డిటో - రెండవభాగము

వ్రాయబడుచున్నవి

1. సంగీతమార్తాండము రాగవివేకాధ్యాయము - మొదటిభాగము
2. డిటో డిటో - రెండవభాగము
3. సంగీతశాస్త్ర వాచకములు గానవివయము (లక్ష్యలక్షణము) - నాలుగవ వాచకము

గ్రంథకర్త

పుచ్చా వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

శ్రీ నారాయణతీర్థ సంగీతవిద్యా పరిశోధనాలయము

విద్యానగరము హైదరాబాదు-7 (దక్కను

వెల్కం ప్రెస్, గుంటూరు-2.